

Verder Kijken

Het verrassende perspectief van groenlinkse politiek.

'Een redelijk mens past zich aan, de onredelijke blijft proberen de wereld aan zichzelf aan te passen. Daarom hangt alle vooruitgang af van de onredelijke mens'
(G.B.Shaw)

Laten we eens verder kijken dan de kortzichtigheid.

De jaren tachtig gaan de geschiedenis in als de periode van de gemiste kansen: de milieuvervuiling is de alarmfase voorbij, de werkloosheid blijft ontwrichtend hoog, volgzzaamheid is het kenmerk van 's lands internationale positie, het onderwijs is een puinhoop en de nieuwe armoede een cynisch feit. Zelfs de boekhouding - waar het toch allemaal om ging - kunnen ze niet kloppend krijgen.

Het ergste is het gebrek aan solidariteit. En de kortzichtigheid.

Niet kunnen bedenken dat een domme bezuiniging je later dubbel opbreekt. Slecht onderwijs doet ons straks achterop raken. Een ingestorte kademuur kost veel meer geld dan hem nu onderhouden. Nu een gifbelt voorkomen is vele malen goedkoper dan hem later op te moeten ruimen. Mensen afschrijven - op zich moreel al onaanvaardbaar - merk je later in de kosten van sociale zekerheid en gezondheidszorg.

Niet kunnen loskomen van de NAVO-kramp. Benepen verwarring tegenover de constructieve voorstellen van Gorbatsjov. De 'vijand' biedt zich aan als goede buur en het westen weet niets beters te verzinnen dan het ritueel van oude frasen. Wie tegen modernisering van **kernwapens** is, wordt verweten de NAVO uit elkaar te laten vallen. Nog even en de NAVO gaat wel aan zichzelf te gronde. Hoezo een bondgenootschap gericht op vrede. De heren staan te kijk. Zonder hun speelgoed zijn ze ontregeld.

Niet kunnen aanvoelen wat hoogmoed teweeg brengt. Hoe bitter mensen worden, die niet meer meetellen. Hoe cynisch je wordt als je moet blijven zoeken naar werk, dat er niet is. Hoe vernederd door de hardere regelgeving in de sociale zekerheid. Hoe moedeloos als je steeds verder wegzakt in de spiraal van geen mogelijkheden en steeds minder geld. Hoe bang niet erkend te worden als vluchteling. Hoe gekwetst door al die welvarende, succesvolle mensen die langs je heen zoeven zonder je zelfs maar te zien staan. En vooral hoe kwaad je wordt als er geen donder aan gebeurt.

De arrogantie was aan de macht. Alles werd binnenskamers geregeld: Het regeerakkoord van CDA en VVD was heilig en het parlement had het nakijken, ook al regende het rapporten en alternatieven en stond het Binnenhof wekelijks vol met mensen die het niet meer namen. Studenten, boeren, vakbonden, onderwijzers, verpleegkundigen, politie, ze mochten hun recht op vrije meningsuiting maximaal gebruiken. Dat nog wel. Maar het meeste ging in de prullenbak. De politie vond een beetje gehoor.

En het bedrijfsleven natuurlijk. En de mensen die toch al goed zaten.

De visie op de wereld verschrompelde tot een slaafs in de pas lopen. De koopman heeft de prediker verjaagd: een laf standpunt over de boycot van Zuid-Afrika, geen vin durven verroeren als de collega's in Europa iets anders vinden, ontwikkelingsgeld koppelen aan de verdiensten van onze bedrijven, een spijkerhard vluchtelingenbeleid in plaats van ruimhartige gastvrijheid, Nicaragua als partner in de steek laten. Op deze manier kun je een zelfbewuste en onafhankelijke buitenlandse politiek wel vergeten.

Het waren dure jaren.

Democratisch en moreel is er veel ingeleverd. Een politiek die grote groepen in de samenleving buitenspel zet, is onhoudbaar. Je kunt de toekomst niet in met maar een deel van het geheel. Dat eindigt in duurzame ontwrichting. Een werkelijke democratie kan zich niet veroorloven zoveel mensen, zoveel denkkracht en creativiteit buiten de discussie en de besluitvorming te houden.

We kunnen toch niet toestaan dat een samenleving teloor gaat aan korte termijn politiek en het veiligstellen van de belangen van groepen die toch al aan de goede kant van de streep zitten.

We kunnen eenvoudigweg niet doorgaan met onze problemen op het bord van de volgende generatie te schuiven.

Natuurlijk moet het financieringstekort binnen redelijke perken blijven. Maar wat is de redelijkheid om dat vooral door de lagere inkomens te laten betalen? Als je de ongerichte subsidiestromen dempt, de rianten winsten van bedrijven en aandeelhouders binnen redelijke proporties terugbrengt, het veel te hoge defensieplafond fors verlaagt, dan heb je hetzelfde op een heel wat eerlijker manier bereikt.

En waarom belastingverlaging voor mensen die het eigenlijk niet nodig hebben? Dat beetje meer besteedbaar inkomen weegt toch niet op tegen het zorgen voor een solidaire maatschappij, goed onderwijs en een gezond milieu?

Als de generatie na ons nu mocht kiezen tussen wat meer betalen, maar niet omkomen in onze rotzooi, dan was die keus gauw gemaakt. Als de ozonlaag helemaal verdwijnt, is het met ons gedaan. Dan maar geen belastingverlaging.

Er is een bredere visie en meer creativiteit nodig dan de monoloog van financieringstekort en belastingverlaging.

Niet het haalbare van vandaag maar het mogelijk maken van morgen is in het geding.

Dat vraagt om durf. Politieke moed om te kiezen voor ingrijpende veranderingen. Het lef om tegen de kiezers te zeggen dat het zo niet langer kan. Dat er later aan je gevraagd zal worden waarom je nu niets hebt gedaan. Dat we voor een schone en menswaardige toekomst wat over moeten hebben: herverdeling van arbeid en inkomen, stoppen van ongerichte groei, afremmen van de consumptiedrift, geen dag langer wachten met invoering én handhaving van veel straffere milieuwetten, invoeren van een belasting op milieuvervuilende producten.

De tijd is er rijp voor. Wij zien grote kansen voor het voeren van een politiek waarin de rechten van mens en milieu centraal staan. Het nieuwe milieubewustzijn kan brede lagen van de bevolking mobiliseren.

Hoogmoed kwam ten val.

Er zit verandering in de lucht. Je snuift het op. Je merkt het om je heen. Mensen en groepen zijn in beweging en zien weer perspectief. Dat is het moment om ook in de politiek een stap vooruit te zetten.

GROEN-LINKS heet de nieuwe politieke formatie, die na 6 september sterk en overtuigend de traagheid en kortzichtigheid van de gevestigde politieke

hoofdstromen te lijf zal gaan. Wil het milieubeleid verder komen dan vage plannen of gezeur over reiskosten, wil de democratie de arrogantie voorbij komen, wil er echt iets gedaan worden aan het scheppen van betaald werk en de herverdeling van werk en inkomen, wil er vaart gezet worden achter stappen naar een ecologische economie dan kan het parlement niet zonder een deskundige, hardnekkige 'kritische factor'.

Dat wordt GROEN LINKS. De nieuwe politieke formatie waarin PPR, PSP, CPN en EVP, ieder vanuit eigen inspiratiebronnen, hun sterke kanten samen brengen met de deskundigheid van onafhankelijke mensen uit belangrijke maatschappelijke bewegingen.

Met enthousiasme, vernieuwd élan en vindingrijkheid zal GROEN LINKS de confrontatie aangaan en vasthoudend vechten voor een begaanbare weg naar de toekomst.

Kernpunt in onze opstelling is vernieuwing van de solidariteit.

Solidair met de aarde en haar toekomstige bewoners. De milieuverpesting moet ophouden, niet morgen maar nu.

Solidair met mensen die er onderdoor gaan, die niet delen in de welvaart, die niets te zeggen hebben over hun eigen situatie.

Solidair met die andere wereld, ver van ons bed, waar het gevecht om in leven te blijven elke dag opnieuw gevoerd moet worden.

Solidair met mensen die proberen te ontsnappen aan het verdomhoekje van ongelijke behandeling, discriminatie, het vooroordeel van de burgerlijke moraal of de greep van de bureaucratie op hun persoonlijk leven.

Vanuit onze opvattingen over een solidaire samenleving van zelfstandige mensen kiest GROEN LINKS het respect voor de menselijke waardigheid en het behoud van de aarde als hart van haar politiek.

Menselijke waardigheid betekent: bevrijding uit afhankelijke situaties, feminisering en democratisering van de samenleving, erkennen van ieders gelijkwaardigheid, gelijkwaardige kansen op zelfontplooiing en bescherming van de persoonlijke levenssfeer.

Behoud van de aarde, zoals nu ook in het conciliair proces aan de orde is, betekent: een ontwapenende wereld, erkenning van het zelfbeschikkingsrecht van ieder mens en elk volk, bestrijding van onderdrukking en fascisme, geen uitbuiting van mens en milieu, een ecologische economie.

Een duurzame economie

De huidige economische groei bedreigt de aarde en dus het menselijk bestaan kiest voor de omvorming van het economisch systeem naar een verantwoorde, duurzame kringlooeconomie.

De bestaande wijze van produceren wordt gekenmerkt door machts- en bezitsconcentraties, ongerichte groei, verspilling, consumptiedwang en uitbuiting van mens en milieu. Dat moet fundamenteel veranderen.

Dat kan ook veranderen. Door mentaliteitsverandering, wetgeving en maatschappelijke strijd. GROEN LINKS hanteert een nieuwe definitie van economische groei: groei die bijdraagt aan welvaart zonder schade voor het milieu of groei die bijdraagt aan herstel van het milieu. Alleen deze groei is voor ons aanvaardbaar, ja zelfs gewenst. Veel van wat in dit programma staat kost geld. Bij de groei die daar mee gepaard gaat zullen de economische factoren echter ecologisch verantwoord worden gebruikt. Dat geldt voor de factor arbeid die door de te hoge bruto kosten nu onderbenut blijft. Dat geldt voor de factor kapitaal (investerings), die nu onbelast is en mee daardoor arbeid uitstoot. Dat geldt ook voor de factor natuurlijke hulpbronnen, die nu verbruikt, vervuild en vernietigd wordt zonder dat de producent de maatschappelijke kosten daarvoor betaalt.

Voorkomen van verdere milieuvernietiging, herstel van wat vervuild is, een omwenteling in het gebruik van schaarse goederen als energie en sommige grondstoffen, strenge milieuwetten, een produktieverbod voor schadelijke en niet noodzakelijke produkten, invoering van een milieuheffing (groentax) op vervuilende produkten, stimulering van milieuvriendelijke en energiebesparende produktie, een lastenverschuiving van arbeid naar kapitaal, een sterke vergroting van de zeggenschap van werknemers in de bedrijven en instellingen en erkenning van het recht op betaalde arbeid en een zelfstandig inkomen voor iedereen. Dat zijn de pijlers van een duurzame economie.

Een solidaire samenleving

Wie nu geen ingrijpende maatregelen durft te nemen op het gebied van arbeid, inkomen en vernieuwing van de solidariteit, legt zich neer bij een vastgelopen arbeidsmarkt en een tweedeling waarin groepen mensen zijn afgeschreven.

GROEN LINKS wil dat de onder de kabinetten Lubbers ontstane nieuwe armoede ongedaan wordt gemaakt. De uitkeringen behoren weer gekoppeld te worden aan de inkomensontwikkeling en er is een inhaaloperatie nodig om de opgelopen achterstand weg te werken. Om herverdeling van arbeid ook daadwerkelijk mogelijk te maken is voor kansarme groepen een doelgericht programma van opleiding, vorming en bijscholing nodig, gekoppeld aan een behoorlijk uitzicht op werk.

Ieder mens heeft recht op werk. Daarom moet de werkloosheid worden teruggedrongen. Om dat te bereiken is het nodig dat de arbeidstijd drastisch wordt verkort en het betaalde en onbetaalde werk eerlijk verdeeld. Daarnaast zijn er forse investeringen nodig in het scheppen van zinvol werk, scholing en opleiding. Alleen zo kun je aan iedereen de kans geven het recht op betaald werk ook daadwerkelijk te realiseren.

Ieder mens, of hij nu betaald werkt of niet, heeft recht op een menswaardig inkomen. Een zekere ontkoppeling van arbeid en inkomen is voor zeer grote groepen in onze samenleving al een feit. Het zou een teken van vernieuwende solidariteit zijn als er nu de stap gezet werd naar afschaffen van de sollicitatieplicht, afbreken van de stigmatisering, volledige individualisering en afschaffen van het kostwinnersbeginsel. Dan zouden we een heel eind op weg zijn naar een nog verder gaande solidariteit, die op langere termijn gestalte kan krijgen: een gegarandeerd inkomen voor iedereen, gekoppeld aan het recht op betaald werk en arbeidstijdverkorting, onder handhaving van de sociale zekerheid.

In dit verband wil GROEN LINKS een goed voorbereide, brede maatschappelijke discussie over het basisinkomen.

Solidariteit betekent ook opkomen voor de belangen van minderheden, migranten en vluchtelingen. Dat geldt te meer nu hun positie in verschillende landen van Europa onder druk komt te staan. Gelijkberechtiging is van wezenlijk belang en moet samengaan met een actieve bestrijding van racisme, fascisme en anti-semitisme.

Een ontwapenende wereld

Voor een nieuw perspectief op ontwapening is een andere manier van kijken nodig. Ook naar de internationale verhoudingen.

Terwijl de Sovjetunie de wereld aangenaam verrast met drastische stappen naar ontwapening en hervorming, verstart de Navo zienderogen bij ieder nieuw voorstel

van Gorbatsjov. Men herhaalt de oude frasen en weet geen constructieve houding te bepalen.

Niemand vraagt zich af wat de NAVO nog bij elkaar houdt. De vijand uit de jaren vijftig die niet meer bestaat? Alle energie gaat op in het bijeenhouden van de NAVO-familie, terwijl men aan het ontwerpen van een nieuw concept voor gemeenschappelijke veiligheid niet toekomt.

Voorlopig lijkt het er op dat de militaire industrie en een logge bewapeningsbureaucratie alles in het werk stellen om nieuwe ontwikkelingen tegen te houden.

GROEN LINKS vindt dat onverteerbaar. Het is hoog tijd voor nieuwe initiatieven, ook en juist vanuit het Westen. Grote stappen naar ontwapening zijn nu mogelijk en nodig: afwijzen van iedere modernisering van kernwapens, geen kernwapens in Nederland, steun aan en beantwoording van voorstellen tot vermindering van kernwapensystemen, kernwapenvrije zones, stelselmatige verlaging van de conventionele bewapening. Er moeten budgetten vrijgemaakt worden voor samenwerking op grote schaal tussen Oost en West.

Het CDA/VVD kabinet heeft niets nagelaten om te trachten de eenheid in de NAVO te herstellen. Het had zijn tijd beter kunnen gebruiken. Je kunt niet achter je eigen hekken wegkruipen als de rest van de wereld in beweging komt. Wie ziet dat zijn bondgenoten het oude pad van de bewapening en confrontatie niet willen verlaten, moet niet jammeren, maar op zoek gaan naar nieuwe vrienden: samenwerking met neutrale en niet gebonden landen.

De rol van de staat

GROEN LINKS heeft geen vertrouwen in een maatschappij die alles overlaat aan het vrije spel of het marktmechanisme. Maar wij zien ook niets in een samenleving die tot in alle uithoeken wordt gedomineerd en gecontroleerd door de staat. De overheid moet zoveel mogelijk aan mensen zelf overlaten en daarvoor de voorwaarden en wettelijke kaders scheppen.

Niet een glurende maar een sturende staat. Minder centrale macht, minder bureaucratie, minder betutteling. Meer decentralisatie, meer zeggenschap van de burgers. Meer wetgevende kaders voor vergaande democratisering van de economische en maatschappelijke verhoudingen.

De staat moet de garantie bieden voor individuele grondrechten: gelijke rechten en gelijke behandeling, huisvesting, onderwijs, gezondheidszorg en een menswaardig, zelfstandig inkomen voor iedereen.

Maar ook een actieve vredespolitiek, het verkleinen van de kloof met de Derde Wereld, een milieuvriendelijke productie en consumptie en een grotere invloed van de samenleving op economische beslissingen horen tot het werkkterrein van de overheid.

GROEN LINKS in Europa

Overall in Europa steekt een andere wijze van denken de kop op. Met scherpe analyses en een hoge kwaliteit van argumentatie en zeggingskracht wordt onvermoeibaar aangetoond dat een ecologisch verantwoord economisch systeem niet alleen de natuur intact houdt, maar ook positieve gevolgen heeft voor de werkgelegenheid. Herverdeling van arbeid en inkomen, alsmede zeggenschap en betere internationale verhoudingen zijn noodzakelijk. De mensen die deze ecologische denkrichting vertegenwoordigen vind je in de milieubeweging, onder technologische vernieuwers, in organisaties en politieke partijen.

Ook zijn er processen van vernieuwing zichtbaar binnen links: in de vakbeweging, in de vrouwenbeweging en in de arbeidersbeweging en politieke stromingen die daarmee verbonden zijn.

Overall waar het groene, ecologische denken in contact komt met linkse denkbeelden over solidariteit, zeggenschap, herverdeling, mensenrechten, ontwapening levert dat belangrijke visies op voor een op de toekomst gerichte, vernieuwende politiek. Groen en links vormen een tandem waar je de weg mee op kunt.

De nieuwe formatie GROEN LINKS in Nederland maakt dan ook deel uit van een ontwikkeling die overall (ook in het Europese Parlement) zichtbaar is.

In dit verkiezingsprogramma voor de komende parlementaire periode werkt GROEN LINKS de consequenties van bovenstaande plaatsbepaling verder uit.

Dat betekent niet dat we op elke vraag een sluitend antwoord geven.

Sommige zaken vragen om verder denkwerk en onderzoek.

Enkele thema's zijn door de deelnemers aan deze nieuwe politieke formatie nog niet grondig genoeg doorgepraat; een open geformuleerde tekst is dan het voorlopig resultaat.

Maar uitgangspunten en grondtoon zijn glashelder. Het zal de fractie straks geen moeite kosten in de praktische politiek te zorgen voor een opvallend geluid en sterke alternatieven. Belangrijk is daarbij een goede relatie met progressieve maatschappelijke bewegingen. Zij vormen mede de basis van waaruit de door ons gewenste maatschappelijke veranderingen tot stand moeten komen.

Op grond van dit programma zal de fractie van GROEN LINKS eensgezind de parlementaire discussie aangaan. En als er al eens verschil van visie bestaat, dan zal het uitwisselen van argumenten en het elkaar overtuigen belangrijker zijn dan het afdwingen van fractiediscipline.

De in dit programma geformuleerde standpunten leggen een stevige bodem voor een uitdagend parlementair optreden. Er komt een in getal en kwaliteit sterke GROEN LINKSE fractie in het parlement. En dat zullen ze merken.

Andere keuzen, nieuwe alternatieven, fundamentele kritiek. Strijdbaar zullen we de andere partijen dwingen tot discussie en positiebepaling. De politieke agenda is niet langer uitsluitend in handen van CDA en VVD.

Met een sterke fractie van GROEN LINKS valt er straks weer wat te beleven aan het Binnenhof. En laat ook duidelijk zijn: als er een progressieve regering gevormd kan worden, met een voor ons voldoende herkenbaar regeerprogramma, dan zal GROEN LINKS bij de totstandkoming daarvan zijn invloed maximaal tot gelding brengen.

Wat is dat wonderlijk

Wat is dat wonderlijk

Alles is niet de som

Van alle dingen

Afzonderlijk

(Martinus Nijhoff)

Kiezen en delen

Sociaal-economische mensenrechten

Er verandert veel in de economie. Oude industrieën zijn verdwenen, nieuwe bedrijvigheid komt op. Er is sprake van een proces van internationalisering. Economische machtscentra versterken zich om vanuit de grenzeloze EG de

wereldmarkt te veroveren. De versterking van de internationale concurrentiepositie is de allesoverheersende norm, waar aan milieu, sociale zekerheid, medezeggenschap, loonontwikkeling en de Derde Wereld ondergeschikt worden gemaakt.

Het beleid van de beide kabinetten Lubbers had drie hoofddoelstellingen: herstel van de bedrijfswinsten, terugdringing van het financieringstekort en bestrijding van de werkloosheid. Lubbers II formuleerde de bestrijding van de werkloosheid zelfs als de belangrijkste hoofddoelstelling. In de visie van CDA en VVD konden deze drie doelstellingen alleen in onderlinge samenhang worden bereikt. Onder invloed van internationale ontwikkelingen groeide de Nederlandse export, waardoor de winsten groeiden. Door een strak bezuinigingsbeleid werd het financieringstekort teruggebracht. Maar de doelstelling, bestrijding van de werkloosheid, werd bij lange na niet gehaald. En daarmee is het failliet van de politiek van CDA en VVD voldoende aangetoond. De huidige groeiwijze van de economie veroorzaakt een onaanvaardbare milieuvervuiling. De verdeling van de opbrengst is zo ongelijk dat een nieuwe armoede opduikt; vanaf 1982 zijn de minimumuitkeringen en -lonen er 15% op achteruit gegaan. Noodzakelijke investeringen in maatschappelijk nuttige zaken en het scheppen van werk blijven achterwege. Groen Links wij een ander sociaal-economisch beleid waarin een eerlijke verdeling van werk en inkomen, milieubehoud, verregaande democratisering en een goed beheer van de collectieve voorzieningen centraal staan.

INKOMENS EN UITKERINGEN

Groen Links ziet als belangrijke basisvoorwaarden voor een menswaardig bestaan: recht op werk en recht op een gegarandeerd inkomen voor iedereen. Om deze basisvoorwaarden te realiseren is een brede maatschappelijke discussie nodig die Groen Links de komende regeerperiode zal initiëren.

De volgende elementen staan daarbij centraal:

- de mogelijkheid en wenselijkheid van de gedeeltelijke ontkoppeling tussen arbeid en inkomen en vrijwillige werkloosheid
- verruiming van de bijverdienmogelijkheden voor mensen met een uitkering
- studeren met behoud van uitkering
- verbetering van de positie van vrouwen en allochtonen op de arbeidsmarkt
- herverdeling van betaald en onbetaald werk
- de gevolgen voor de inkomensverdeling.

Daarnaast en tegelijk wil Groen Links het volgende:

* Volledige individualisering in de sociale zekerheid, belastingwetgeving en pensioenen; afschaffing van het kostwinnersbeginsel.

* Een aanzienlijke verkleining van de inkomensverschillen.

* Het minimumloon en de minimumuitkeringen worden in de komende jaren zodanig opgetrokken dat in ieder geval de opgelopen achterstand die vanaf 1982 t.o.v. de loonontwikkeling is ontstaan, wordt weggewerkt.

* De koppeling van de uitkeringen aan de lonen dient hersteld te worden. De minimumuitkering dient op 80% van het minimumloon te worden gesteld.

* De toegankelijkheid van voorzieningen, huursubsidie, studiefinanciering e.d. moet zodanig zijn dat de laagste inkomens niet in de schulden raken.

* De loondervingsregelingen behoren weer teruggebracht te worden op het niveau van 80% van het laatst verdiende loon.

* De verdisconteringsmogelijkheid in de WAO - afgeschaft door de stelselherziening - dient weer van kracht te worden.

* Groen Links is tegen de invoering van het woonlandbeginsel in het stelsel van sociale zekerheid.

* De kortingen op het jeugdloon worden ongedaan gemaakt. Voor de '1990-generatie', dus voor hen die na 1990 18 jaar worden, zal direct een volledig geïndividualiseerd sociaal zekerheidsstelsel moeten gelden, waardoor toekenning van rechten niet meer afhankelijk is van woon- of leefsituatie.

* Economische zelfstandigheid van vrouwen en meisjes kan bereikt worden door aan hen een individueel recht op uitkering te geven. De zogenaamde 1990-maatregel die de regering hiervoor ontwikkeld heeft is volstrekt onvoldoende. Deze maatregel is veel te beperkt en lost structureel niets op, terwijl hij wel arbeidsplicht invoert.

* Speciale maatregelen zijn nodig voor de verbetering van de positie van oudere vrouwen, bijvoorbeeld door meetellen van jaren die besteed zijn aan opvoeding van kinderen en aan huishoudelijke arbeid.

* Naleving van de EG-rechtlijnen; gelijk loon voor gelijk werk en gelijke behandeling van vrouwen en mannen op de arbeidsmarkt en in de sociale zekerheid.

* Verlaging van de leeftijd voor het jeugdloon van 23 naar 21 jaar als eerste stap op weg naar volledige afschaffing van dit onrecht voor jongeren.

* De mogelijkheid om met behoud van uitkering te studeren.

* Steun aan het streven van de vakbeweging om een deel van de loonruimte te benutten voor verbetering van de koopkracht van de lage en midden-inkomens.

* Voor personeel bij de overheid en in de gesubsidieerde sector dient de ontwikkeling van inkomens en overige arbeidsvoorwaarden gekoppeld te worden aan die in de marktsector. Aantoonbare achterstanden van lager betaalden, zoals in de gezins- en bejaardenzorg dienen ingelopen te worden.

ARBEID

* De overheid moet een krachtig werkgelegenheidsbeleid voeren. Er dient op grote schaal geïnvesteerd te worden in de sectoren milieu, openbaar vervoer, sociale woningbouw, energiebesparing en milieuvriendelijke energie-opwekking. Belangrijke collectieve voorzieningen zoals onderwijs, gezinszorg, kinderopvang en ouderenhuisvesting moeten worden uitgebreid.

Deze maatregelen leveren een aanzienlijk aantal arbeidsplaatsen op en grote besparing op de sociale zekerheidsuitgaven. Aanvullende middelen ervoor zijn beschikbaar door een herschikking binnen de overheidsuitgaven (defensie, bedrijfs- en landbouwsubsidies e.d.).

* Drastische arbeidstijdverkorting wordt gerealiseerd door een snelle invoering van de 32-urige werkweek en door een kaderwet betreffende een 25-urige werkweek in 2000. De vakbeweging speelt daarbij uiteraard een belangrijke rol. Daarom stimuleert de overheid het overleg tussen de sociale partners op dit punt en neemt maatregelen die werkweken van meer dan gemiddeld 32 uur buitengewoon onaantrekkelijk maken. Uitgespaarde uitkeringsgelden worden gedeeltelijk ingezet om de uitvoering van atv te bevorderen. De koopkracht van lage- en middeninkomens kan gelijk blijven door een combinatie van inverteffecten, produktiviteitsstijging, inkomensnivellering en het aanwenden van rendementen van de bedrijven. Om herverdeling van arbeid tussen mannen en vrouwen te stimuleren zorgt de overheid voor kinderopvang.

Arbeidstijdverkorting, welke per bedrijfstak verschillend kan worden ingevuld, dient gepaard te gaan met volledige herbezetting. Met het oog daarop is controle door de vakbeweging op herbezetting van vrijkomende arbeidsplaatsen een belangrijke voorwaarde.

Ook wil Groen Links voor oudere werknemers meer mogelijkheden geven om vervroegd uit te treden d.m.v. VUT-regelingen.

* Een wenselijke vorm van herverdeling van arbeid kan zijn: invoering van het recht op een periodiek jaar betaald verlof ('sabbatsjaar').

* De voortgaande technologische veranderingen, de noodzaak van veiligere arbeidsomstandigheden en de meer gevarieerde individuele wensen van werkzoekenden vragen om een aangepaste strategie m.b.t. de arbeidsmarkt. Niet alleen dient er meer dan vroeger aandacht te zijn voor een goed opleidingsniveau van iedereen, vooral van buitenlanders, vrouwen en jongeren, maar ook zal met voortvarendheid de rechtspositie van thuiswerkers, oproepkrachten, flexi-contractanten e.d. verbeterd moeten worden. Er moet een minimum-uurloon worden ingevoerd, ook voor hen die slechts enige uren betaalde arbeid verrichten. De rechtspositie van deeltijders dient zoveel mogelijk gelijk te zijn aan die van voltijders, bijv. waar het scholings- en medezeggenschapsfaciliteiten betreft. Uitzendbureaus zonder winstoogmerk zullen door overheid en vakbeweging worden beheerd. En op alle werkenden zal een CAO van toepassing zijn.

* Groepen in achterstandsituaties (migranten, vrouwen, gehandicapten) worden via scholingsfaciliteiten gestimuleerd een betere positie op de arbeidsmarkt te verwerven. Grote bedrijven en de overheid worden verplicht t.a.v. deze groepen een beleid van positieve actie te voeren, met behulp van streefcijfers en een quoteringregeling.

* Werkloze jongeren krijgen speciale aandacht in het werkgelegenheidsbeleid. Voor specifieke groepen, m.n. lager opgeleiden, drop-outs en buitenlandse jongeren, moet het beleid uitgaan van individuele begeleiding en scholing. Het jeugdwerkgarantieplan mét arbeidsplicht, zónder uitzicht op een vaste betaalde baan, wordt afgewezen.

* Economische zelfstandigheid van mensen wordt gerealiseerd door fors te investeren in een uitgebreid netwerk van betaalbare en geografisch verspreide kinderopvangvoorzieningen, door uitbreiding van de vrouwenvakscholen op grote schaal in alle provincies, door een voorlichtingscampagne van de overheid gericht op de zorgzelfstandigheid van jongens en hun aandeel in de onbetaalde arbeid en door een zelfstandig verblijfsrecht voor migrantenvrouwen.

* Het zwangerschaps-/bevallingsverlof wordt uitgebreid tot 16 weken en aangevuld met een betaald verzorgingsverlof van zes maanden dat opgenomen kan worden door een der ouders/verzorgers of in deeltijd door beiden. Daarbij wordt geen onderscheid gemaakt naar leefvorm en seksuele voorkeur en gehuwd of ongehuwd.

* Gestimuleerd wordt dat zowel de rijksoverheid als de lagere overheden voor het publiek relevante loketten open houden tot tenminste 19.00 uur. De gemeenten mogen aan winkels een uiterste sluitingstijd van 19.00 uur toestaan. Zo kunnen zij tegemoet komen aan de verlangens van (alleenstaande) werkenden én aan de belangen van vooral de vrouwen die in het midden- en kleinbedrijf meewerken.

* Ondernemingspensioenfondsen en pensioenregelingen bij verzekeringsmaatschappijen zullen moeten opgaan in Bedrijfstakpensioenfondsen, welke beheerd worden door de betrokkenen. Tevens zal de flexibele pensionering geen nadelige gevolgen mogen hebben voor de VUT-regeling en voor hen die daar gebruik van maken.

* De arbeidsomstandighedenwet zal met kracht worden doorgezet, ook in sectoren die nu nog op grond van art. 46 buiten de werkingssfeer van de wet vallen. De gehele wet zal in de loop van 1991 worden ingevoerd. Mede als gevolg van ingrijpende veranderingen door de technologische ontwikkelingen op de arbeidsinhoud en de arbeidsorganisatie zal art. 3 van de wet op korte termijn met voorrang moeten worden ingevoerd.

BELASTINGEN, PREMIES EN HEFFINGEN

* Invoering van een groentax op milieuvervuilende productie en produkten in samenhang met maatregelen, die de koopkracht tot aan modaal v.w.b. dit effect op peil houden. Door invoering van deze groentax wordt de prijs van schadelijke produkten in overeenstemming gebracht met de werkelijke, maatschappelijke kosten. Uit de opbrengst worden de genoemde maatregelen betaald en geïnvesteerd in milieuvriendelijke productie en consumptie, waardoor alternatieven voor schadelijke produkten worden geboden. Milieuvijandig gedrag wordt daarmee belast, milieuvriendelijk gedrag beloond.

* Verhoging van vermogens- en vennootschapsbelasting en successierechten.

* Invoering van het lage BTW-tarief op reparatie en diensten.

* De thans ontstane ongunstige effecten van de invoering van het plan-Oort voor alleenwonenden moet ongedaan gemaakt worden. De belastingtarieven van voor het plan Oort worden weer ingevoerd.

* Invoering van een progressief huurwaardeforfait dat de aftrek van rente van hypotheken boven de f 200.000 neutraliseert.

* De pensioenbreuk wordt opgeheven door een optimale onderlinge afstemming tussen de pensioenfondsen. Flexibele pensionering moet mogelijk gemaakt worden, waarbij opgebouwde pensioenrechten onverlet blijven.

* Het huidige systeem van premies en heffingen, dat de lasten éézijdig bij de factor arbeid legt, leidt tot onnodige werkloosheid. Groen Links wil een lastenverschuiving van arbeid naar kapitaal. Dat kan door een combinatie van

premieverlaging en heffingen op geïnvesteerd vermogen, toegevoegde waarden, gebruik van energie en op grondstoffen en grondgebruik.

DEMOCRATISERING

* Om een rechtvaardiger economisch stelsel te bereiken is het nodig te streven naar een socialisering van de economie die tot uiting komt in een democratisch beheer van de belangrijkste ondernemingen en financiële instellingen. Het beleid van deze ondernemingen moet passen in een op te stellen landelijk sociaal-economisch plan, waarbinnen productiecoöperaties worden gestimuleerd. In dit kader past het niet overheidsbedrijven te privatiseren; integendeel, deze moeten verder gedemocratiseerd worden.

* Groen Links kiest voor democratisering van ondernemingen onder andere door het versterken van de positie van de ondernemingsraden. Tevens moet rechtstreekse invloed van bijvoorbeeld milieu- en consumentenbelangen op het beleid van ondernemingen worden bevorderd.

* Regering en parlement stellen een sociaal-economisch plan op hoofdlijnen vast met als uitgangspunten behoud en herstel van het milieu, energiebesparing, verbetering van de positie van zwakke regio's, investeringen in maatschappelijk nuttige sectoren en herverdeling van werk en inkomens. Dit plan moet ruimte bieden aan een regionale en bedrijfstakgewijze sturing en invulling. De positie van het midden- en kleinbedrijf moet worden versterkt door maatregelen die hun concurrentiepositie ten opzichte van de grote ondernemingen versterkt. Bijzondere aandacht is vereist voor de positie van de startende vrouwelijke en etnische ondernemers. De borgstellingsregeling MKB dient verbeterd te worden. Er moet een mogelijkheid komen voor kleine (rentevrije) leningen (tot f 40.000,-) via b.v. de gemeentelijke kredietbanken, zodat ook bovengenoemde groepen een reële start in het MKB kunnen maken. Voorts moet de overdaad aan vestigingseisen drastisch worden teruggebracht tot een aantal kernvestigingseisen die betrekking hebben op handels- en vakbekwaamheid en op het milieu.

* In grote en middelgrote bedrijven dient een democratisch gekozen personeelsvertegenwoordiging het hoogste orgaan in het bedrijf te worden met de eindbeslissingsbevoegdheid (voor zover deze tenminste niet aan openbare organen is voorbehouden). In ieder geval moet die gelden voor reorganisaties, ingrijpende technologische vernieuwingen, milieumaatregelen, fusies en benoemingen in het management. Ook bij overheid, onderwijs en gezondheidszorg dient een dergelijke structuur te worden gerealiseerd.

Zolang hiervoor geen politieke meerderheid te vinden is streeft Groen Links naar drastische uitbreiding van het aantal onderwerpen waarvoor de instemming van de ondernemingsraad is vereist krachtens de Wet op de Ondernemingsraden, opheffing van juridische en fiscale belemmeringen voor (het oprichten van) zelfbesturende ondernemingen en ruimere beschikbaarheid van risico-dragend kapitaal voor dergelijke ondernemingen.

* Technologische vernieuwing zal samen moeten gaan met sociale vernieuwing. De uitgangspunten en doelstellingen moeten worden vastgesteld in automatiseringscontracten. Door middel van wettelijke regels zal e.e.a. een voorwaarde moeten zijn bij voorgenomen investeringen. Deze automatiseringscontracten zullen door vakbonden moeten worden afgesloten binnen het kader van collectieve arbeidsovereenkomsten.

* Er moet een wettelijke basisregeling komen voor het vakbondswerk in de bedrijven en instellingen. Daarin moeten faciliteiten worden geregeld voor gekozen werknemers welke zich actief met het vakbondswerk bezighouden. Tevens zal er een ontslagbescherming moeten zijn geregeld.

* Het is noodzakelijk om wetgeving te ontwikkelen die de openbaarheid van en parlementaire controle op de belangrijkste investerings- en beleggingsbeslissingen van banken, verzekeringsmaatschappijen, pensioenfondsen, beleggingsmaatschappijen e.d. op effectieve wijze regelt. Openbaarheid van bedrijfsgegevens is een voorwaarde om de controle door werknemers, vakbeweging, medezeggenschapsorganen, consumenten en door de politiek inhoud te geven. De Wet Openbaarheid van Bestuur dient daartoe verbreed te worden tot een Wet Openbaarheid van Bestuur en Bedrijf.

* Om een werkelijke democratisering van technologieën te verkrijgen moet technologie in dienst staan van maatschappelijke behoeften. Een goed technologiebeleid wordt daarom gekenmerkt door een stimuleringsbeleid vanuit de overheid naar onderzoek van nieuwe technologieën welke door de samenleving worden verlangd. Naast deze stimulering is een 'instituut voor technologie' een middel om deze technologieën aan iedereen in de samenleving ten goede te laten komen. Het instituut moet gemakkelijk bereikbaar zijn voor maatschappelijke groeperingen zoals actiegroepen en vakbonden. Onderzoek van nieuwe technologieën moet worden geanalyseerd op verwachte effecten en beheersbaarheid.

Vrede, Veiligheid, Ontwikkeling en Solidariteit

Internationale mensenrechten

Wapenbeheersing, wapenvermindering en ontwapening zijn wezenlijke voorwaarden voor vrede en veiligheid. Deze scheppen bovendien voorwaarden voor sociaal-economische rechtvaardigheid en komen ook het milieu ten goede (stoppen van atoomproeven en tegengaan van verspilling van energie en grondstoffen). De bestrijding van de wereldwijde aftakeling van het milieu en het verkleinen van de wijde kloof tussen de rijke landen en de ontwikkelingslanden is evenzeer noodzakelijk om te kunnen spreken van vrede. Het 'Brundtlandrapport' van de Verenigde Naties ('Our common future') heeft nog eens overduidelijk de samenhang van al deze zaken onderstreept.

Het beleid met betrekking tot vrede en veiligheid is tot nu toe te veel geplaatst in het enge kader van de 'militaire verdediging'. Met voorbijgaan aan positieve ontwikkelingen in Oost-Europa (differentiatie, democratisering, wapenvermindering) gaat het Westen nog steeds door op het oude stramien. Tegenover de alternatieven en het verzet van de vredesbeweging neemt de NAVO toch weer het voortouw tot een nieuwe bewapeningsronde: de modernisering van de (nucleaire) korte drachtwapens. Groen Links wijst deze ontwikkeling met kracht af: de 'Koude Oorlog' is definitief afgelopen!!

Wij pleiten voor het nemen van maatregelen die het draagvlak voor ontspanning en toenadering vergroten. Initiatieven tot Oost-West samenwerking op het gebied van de economie, de cultuur, het milieu, het versterken van de mensenrechten. Initiatieven gericht op verdergaande democratisering in Oost- en West-Europa en gericht op het beëindigen van de deling van Europa, op basis van de akkoorden van

Helsinki. De gemeenschappelijke veiligheid dient op sociale en niet op militaire middelen te worden geënt.

De Nederlandse politiek wordt gericht op de opheffing van beide militaire machtsblokken: NAVO en Warschaupakt. Daartoe zoeken we ook toenadering met Oost-europese landen.

Het buitenlands beleid moet bovendien gericht worden op samenwerking met neutrale en niet gebonden landen, met als consequentie het uitreden uit de NAVO en de WEU.

De krijgsmacht, zoals die nu bestaat, past niet in het door Groen Links voorgestane veiligheidsbeleid. Zij zal moeten worden omgevormd tot een Organisatie met taken die een werkelijke bijdrage kunnen leveren aan vrede en veiligheid op nationaal, Europees en mondiaal niveau. Voorbeelden van zulke taken zijn VN-vredesmissies en inzet bij calamiteiten.

Groen Links wil bovendien:

- * Een stelselmatige verlaging van het defensiebudget.
- * Vorming van een vredesfonds.
- * Geen modernisering van nucleaire korte afstandswapens, geen vervanging van de Lance-raket.
- * Nederlandse inzet voor de totale verwijdering van alle kernwapens in de wereld.
- * Het afstoten van de nucleaire taken van de Nederlandse krijgsmacht, alle kernwapens uit Nederland.
- * Geen nieuwe ('conventionele') wapensystemen maar een drastische vermindering van de bestaande conventionele bewapening.
- * Stopzetting van wapenproductie en wapenexport en omschakeling naar civiele productie. Verbod van productie, bezit en export van nucleaire, bacteriologische en chemische wapens.
- * Het bestrijden van initiatieven gericht op een Europese kernmacht of andere vormen van een geïntegreerde Westeuropese defensie.
- * Geen deelname aan buitenlandse militaire interventies en oefeningen (NAVO of WEU), of het verlenen van faciliteiten daartoe.
- * Geen opleiding van buitenlandse militairen in Nederland en omgekeerd. Het terugtrekken van de Nederlandse troepen uit de Bondsrepubliek. Het terugtrekken van alle buitenlandse troepen uit Nederland.
- * Geen uitbreiding van militaire oefenterreinen; omvorming van bestaande militaire oefenterreinen tot grote eenheden natuurgebied en/of nationale parken.
- * Een verbod voor Nederlandse onderzoekscentra om onderzoek te verrichten in de militair-technologische sfeer (o.a. SDI).

* Hervatting van het - onlangs stilgelegde - onderzoek naar sociale verdediging. Er dienen in de praktijk experimenten met vormen van sociale verdediging plaats te vinden.

* De duur van militaire dienstplicht is even lang als die van vervangende dienstplicht. Ieder beroep op de wet GMD dient te worden gehonoreerd. Dit betekent een onvoorwaardelijk recht op dienstweigeren.

* Geen propaganda en werving voor de krijgsmacht en geen militair vertoon.

* Volledige rehabilitatie van de dienstweigeraars tijdens het Nederlandse militaire ingrijpen in het voormalig Nederlands-Indië.

* Structureel beleid om seksueel geweld tegen mannen en vrouwen in de krijgsmacht tegen te gaan, in samenwerking met de Stichting Krijgsmacht en Homoseksualiteit en andere organisaties die op dit terrein werken.

EUROPA

De economische integratie, die zich nu nog beperkt tot de landen van West Europa, zal meer dan tot nu toe moeten voldoen aan de eisen van rechtvaardigheid en democratie. Bovendien zal de economische eenwording gericht moeten zijn op verbreding, ook tot landen van Oost-Europa. Op die wijze kan de Europese Gemeenschap een belangrijke bijdrage leveren aan de vermindering van de politiek-militaire confrontatie tussen Oost en West en aan de uitwerking van de akkoorden van Helsinki.

Daarom moeten we verhinderen dat de Europese eenwording leidt tot een West-europees militair blok. De EG krijgt geen bevoegdheden op defensiegebied en de WEU wordt niet gereanimeerd.

Verder worden alleen die beleidsterreinen naar EG-niveau getild waarvoor een Europese aanpak noodzakelijk is. Dit laat de bevoegdheden onverlet om op nationaal niveau betere en verdergaande maatregelen te nemen. Het Europese Parlement moet zo snel mogelijk volledige wetgevende en controlerende bevoegdheden krijgen. Zolang dit niet het geval is moeten Nederlandse ministers in de ministerraad weigeren bevoegdheden af te staan. Het tot een oplossing brengen van de milieuproblematiek, het ontwikkelen van een Europees sociaal beleid, het terugdringen

van de structurele overproductie in de landbouw en de uitbreiding van economische, sociale en culturele overeenkomsten met de landen van Oost-Europa zijn - volgens ons - de eerste prioriteiten voor de EG. De samenwerking tussen Oost en West zal niet alleen op staatsniveau vorm moeten krijgen: ook informele contacten tussen burgers of organisaties uit beide blokken betekenen een belangrijke bijdrage aan het proces van ontspanning en afbraak van het vijanddenken. Zulke contacten moeten daarom gestimuleerd en gesteund worden.

Het wegvallen van de binnengrenzen mag niet leiden tot een verscherping van het toelatingsbeleid aan de buitengrenzen ten aanzien van migranten. Het akkoord van Schengen met betrekking tot het beperken van het toelatingsbeleid voor vluchtelingen wordt niet ondertekend. In plaats daarvan ijvert Nederland voor een ruim toelatingsbeleid.

ONTWIKKELINGSSAMENWERKING

De situatie in veel zogenaamde ontwikkelingslanden is explosief. Veel landen - met name in Afrika en Latijns-Amerika - kampen met torenhoge inflatie- en

schuldenproblemen. Waar het Internationale Monetaire Fonds en de Wereldbank 'te hulp' schieten is de prijs die voor deze hulp betaald moet worden een bezuinigingspolitiek die vaak leidt tot afschaffing van sociale voorzieningen voor de armsten, een nog grotere werkloosheid en bezuinigingen op onderwijs en gezondheidszorg. Tegelijkertijd worden door importbeperkingen, heffingen en quota de grenzen van de westerse markten voor de export van eindprodukten (textiel, lederwaren) en landbouwprodukten van de armen vrijwel gesloten. De structurele ongelijkheid op wereldschaal is een voortdurende bedreiging van vrede en veiligheid. Ook op nationaal niveau is sprake van een grote structurele ongelijkheid in ontwikkelingslanden. In een aantal landen wordt de situatie verergerd door spijlucht en corruptie van de elites. Hun prioriteit -het opbouwen van een moderne economie met behulp van dure technologieën - past wel goed in het straatje van de multinationals, maar komt vooral die elites zelf ten goede.

Niet alleen de geïndustrialiseerde landen krijgen de rekening gepresenteerd van de verloedering van het milieu, ook de landen van de Derde Wereld zijn het slachtoffer. Zo worden zij gebruikt als goedkope dumpplaats voor chemisch en nucleair afval van het Noorden. Een andere dreiging is de op grote schaal optredende erosie, veroorzaakt door ontbossing en verkeerd bodemgebruik. Ook in het buitenlands beleid en dus ook bij ontwikkelingssamenwerking moet herstel van het milieu een hoge prioriteit hebben.

Ontwikkelingssamenwerking moet erop gericht zijn de verschillen in economische kracht tussen landen af te breken. Zij moet gericht zijn op de behoeften van de bevolking en op het versterken van de democratie en de mensenrechten, op een gemeenschappelijke aanpak van de wereldwijde milieuproblematiek en op een verbetering van de positie van vrouwen. Vaak wordt de indruk gewekt dat het in de Derde Wereld een en al ellende is. Ondanks de armoede bloeien er talrijke initiatieven. Men staat niet apathisch aan de kant maar neemt steeds meer het lot in eigen handen, op kleine schaal maar ook in breder verband. Zo zullen Derde Wereld-landen de ruimte verwerven om eigen prioriteiten te bepalen en zelf economische en sociale programma's uit te voeren. Ontwikkelingssamenwerking moet hen daarbij ondersteunen. Zonder structurele veranderingen is ontwikkelingshulp niet meer dan een doekje voor het bloeden.

Daarom wil Groen Links:

* De schuldenlast van ontwikkelingslanden structureel verlagen door een combinatie van de volgende maatregelen:

- ondersteuning van het UNCTAD-voorstel een aantal schuldenlanden om te beginnen tenminste

30% van de bestaande schuld kwijt te schelden;

- versoepeling van de aflossingsverplichtingen;

- verlaging van rente;

- indexering van aflossing aan exportinkomsten;

- fiscale bevoordeling van banken die versneld afschrijven op hun vorderingen op ontwikkelingslanden;

- bevordering van de handel in tweede-handsschulden;

- omzetting van vorderingen in programma's voor natuurbehoud

* Ontwikkelingssamenwerking allereerst richten op het ontwikkelen en verbeteren van een duurzame, zelfvoorzienende landbouw, de verwerking van eigen grondstoffen en gewassen en bestrijding van de armoede. Financiële en economische steun richten op de werkelijke behoefte en mogelijkheden van vooral

de arme bevolkingsgroepen. Systematische vergroting van de actieve betrokkenheid van vrouwen bij het ontwikkelingsproces staat daarbij voorop.

* De rol van IMF en werelddbank terugdringen ten gunste van (nieuwe) VN-organisaties, waarin de ontwikkelingslanden meer zeggenschap hebben. Besluitvorming in IMF en Werelddbank dient uit te gaan van het principe van pariteit. Alle landen hebben een gelijke stem. De aan ontwikkelingslanden te stellen voorwaarden moeten worden versoepeld.

* Binnen GATT pleiten voor stopzetting van de dumping van landbouwprodukten op de markten van ontwikkelingslanden.

* De macht van multinationale ondernemingen inperken d.m.v. bilaterale handels- en investeringsverdragen en een VN-gedragscode voor multinationals. Het gaat hierbij om afspraken over arbeidsvoorwaarden, herinvestering van winsten, technologie-overdracht en internationale zeggenschap van ondernemingsraden.

* Nederland voert de begroting voor ontwikkelingssamenwerking op naar 2% van het BNP. De begroting wordt gezuiverd van posten die niet onder ontwikkelingshulp gerekend kunnen worden. Deze hulp dient ongebonden te zijn. Met het oog op de wenselijkheid van op de basis gericht ontwikkelingswerk wordt het aandeel van de particuliere medefinancieringsorganisaties zoals NOVIB, ICCO, CEBEMO en HIVOS in het bilaterale budget vergroot.

* Nederland bepleit het tot stand komen van grondstoffenovereenkomsten ter versterking van de positie van de ontwikkelingslanden.

* Milieu-, vredes-, en ontwikkelingsbeleid moet door de basis van de samenleving worden gedragen. Aan lokale en provinciale overheden moet veel meer beleidsruimte gegeven worden om bewustwording en concrete betrokkenheid te realiseren. Daarvoor moeten ook meer geldmiddelen beschikbaar worden gesteld.

* De westerse economieën dienen te veranderen. Daarom moeten voorlichting en vorming aangaande de heersende economische verhoudingen en een nieuwe economische wereldorde gestimuleerd worden. De NCO dient daartoe sterk verhoogde middelen te krijgen en moet over meer zelfstandige beleidsbevoegdheden kunnen beschikken.

INTERNATIONALE SOLIDARITEIT

In haar buitenlands beleid zal Nederland consequent moeten opkomen voor herstel of versterking van zowel de sociale als de politieke grondrechten van de mens. Zo mogelijk binnen organisaties als de VN, maar als het moet zelfstandig. Bevrijdingsbewegingen en oppositionele groepen, die zijn gericht op het beeindigen van onderdrukking en uitbuiting en op het creëren van een samenleving die wordt gekenmerkt door democratie, rechtvaardigheid en respect voor de mensenrechten, moeten door Nederland daadwerkelijk worden ondersteund.

Belangrijke prioriteiten voor Groen Links:

* Groen Links is voorstander van wereldwijde afschaffing van de doodstraf.

* De apartheid in Zuid-Afrika wijzen wij ten scherpste af. Wij steunen het ANC en UDF. Op eigen initiatief en - waar mogelijk - in het kader van internationale

organisaties bepleiten wij een economische, sociale en culturele boycot van het apartheidregime, zoals de opzegging van het luchtvaartverdrag, een kolenboycot en een boycot van bedrijven met investeringen in Zuid-Afrika. Zuidafrikaanse dienstweigeraars moeten op bijstand kunnen rekenen van de Nederlandse ambassade, Nederlanders die in dienst van het Zuidafrikaanse leger treden moet het Nederlanderschap worden ontnomen.

* Steun aan de Frontlijnstaten en aan de strijd van SWAPO voor een democratisch en onafhankelijk Namibië.

* Nederland moet de Palestijnse staat, zoals die door de PLO is geproclameerd, erkennen. Wij zetten ons in voor een internationale conferentie waaraan alle betrokken partijen deelnemen, inclusief de PLO als vertegenwoordiger van het Palestijnse volk. Het doel van deze conferentie moet zijn een vredesregeling die uitgaande van de erkenning van het bestaansrecht van beide staten leidt tot veilige en erkende grenzen voor Israël en een toekomstige Palestijnse staat.

* De opname van Turkije in de EG wijzen wij af wegens de voortdurende schending van de mensenrechten in dat land.

* Groen Links keert zich tegen onderdrukking van de Koerden in Turkije, Iran, Irak en Syrië. Het Koerdische volk moet zelf over zijn toekomst kunnen beschikken.

* Vanwege de jarenlange schending van de mensenrechten in Indonesië bepleiten wij de opschorting van de ontwikkelingshulp aan dat land in het kader van de IGGI. Wij zijn voor onafhankelijkheid voor Oost-Timor en Irian Jaya.

* Herstelbetalingen aan Suriname hervatten via non-gouvernementele organisaties. Geen ontwikkelingshulp zolang de rol van het leger niet is teruggedrongen.

* Erkenning van het recht van de Nederlandse Antillen en Aruba zelf over hun toekomst te beslissen. Steun voor hun sociale, economische, culturele en politieke ontwikkeling in het perspectief van hun onafhankelijkheid.

* Afschaffing van de visumplicht en van verblijfsbeperkingen voor Surinamers.

* De Sandinistische regering van Nicaragua staat onder zware druk van vooral de VS. Het vredesproces in Midden-Amerika o.l.v. de Contadoragroep wordt krachtig ondersteund. De bevolking van Nicaragua verdient onze solidariteit. Militaire interventies, al dan niet verkapt, alsmede economische strafmaatregelen worden ten scherpste afgewezen.

Milieu

Ecologische rechten

Een schoon milieu en een uitgebalanceerde natuur zijn basisvoorwaarden voor het bestaan en het welzijn van mensen. Ook aan dieren worden rechten toegekend. Daarom zijn ze voor ons tevens de randvoorwaarden voor onze politieke stellingname op alle terreinen. Dit heeft verstrekende gevolgen voor onze visie op de inrichting van de economie: productie en consumptie worden zo omgevormd dat recht wordt gedaan aan de noodzaak van duurzaamheid. Daarmee wordt bedoeld op een economie die zuinig omspringt met energie en grondstoffen en het

milieu niet verder vervuult (kringlooeconomie). De tijd dat onze natuurlijke leefomgeving ondergeschikt werd gemaakt aan streven naar winst zal, als het aan Groen Links ligt, snel tot het verleden behoren.

Het in november 1988 verschenen rapport 'Zorgen voor Morgen' geeft o.i. duidelijk aan hoever Nederland over de ecologische schreef is gegaan. Bovendien wordt erin aangegeven dat Nederland een verantwoordelijkheid heeft in het bijdragen aan het herstel van het wereldmilieu en de speciale milieuproblemen die in de Derde Wereld optreden. Dit rapport geeft concreet aan op welke schaal de uitstoot van verzurende stoffen, chemicaliën, zware metalen, meststoffen en CO₂ (voornaamste veroorzaker van het broeikas effect) moet worden teruggedrongen. Groen Links neemt deze opdracht als uitgangspunt voor haar beleid. Technische aanpassingen zijn niet voldoende, zoals ook 'Zorgen voor Morgen' aangeeft. Naast het verbieden van schadelijke produktie die vervangen of gemist kan worden zal op een aantal terreinen een volumeverminderend beleid gevoerd moeten worden, zoals in het weg en vliegverkeer, de landbouw en veeteelt, de import van tropisch hout e.d. Daarbij moet als conclusie worden getrokken dat de in het rapport verwachte economische groei, tot uitdrukking komend in de groei van de consumptie van grondstoffen en energie, voorkomen dient te worden.

Groen Links ziet het zo:

* De milieuproblematiek is internationaal. Daarom moeten er internationale afspraken komen over milieumaatregelen, milieunormen en daaraan gekoppelde methoden van controle en sancties.

Bekende voorbeelden van milieubedreigingen waarvoor dergelijke afspraken nodig zijn: aantasting van de ozonlaag, het broeikas effect, de zure regen, de oceaانvervuiling, de internationale afvalhandel, de sloop van het tropisch regenwoud. Het wel of juist niet bestaan van dergelijke afspraken mag geen argument vormen om zelf strenge milieumaatregelen achterwege te laten. Een doeltreffend milieubeleid in EG-verband moet nagestreefd worden. De totstandkoming van dit beleid mag echter op geen enkele manier een daarop vooruitlopend nationaal beleid vertragen. Nederland moet te allen tijde het recht opeisen verder te gaan dan EG-afspraken en dat recht ook voor andere landen eerbiedigen.

* De vervuiling moet bij de bron worden bestreden. In de chemische industrie moet door middel van voorschriften en verboden op zo kort mogelijke termijn een chemische kringloop-produktie zijn gerealiseerd. Gestreefd wordt naar produktieprocessen die geen onverwerkbaar chemisch afval meer opleveren. Op korte termijn dient voor de onbruikbare schadelijke produkten die resteren bij chemische processen een afvalboekhouding bijgehouden en overgelegd te worden. Produkten zijn zodanig samengesteld dat ze na gebruik via recyclingstechnieken opnieuw als grondstoffen kunnen dienen. Bij produktieprocessen die veel water nodig hebben wordt gekeken naar alternatieven voor helemaal gezuiverd drinkwater. Het vergunningenbeleid moet op dit doel afgestemd worden. Bovendien verleent de overheid een structurele ondersteuning aan een Centrum voor Chemische Technologie-vernieuwing, opgericht en gecontroleerd door de milieubeweging.

* Milieuvriendelijke produktieprocessen en onderzoeken moeten worden gesubsidieerd.

* Produktie en consumptie van een aantal duidelijk milieubedreigende stoffen en produkten dienen verboden of drastisch beperkt te worden, zoals (produkten

samengesteld met) kwik, cadmium, CFK's en bepaalde bestrijdingsmiddelen. De uitstoot van CO₂, stikstof en zwavelverbindingen wordt teruggedrongen tot voor het milieu aanvaardbare normen.

* Het gebruik en de verkoop van nieuwe chemische stoffen is slechts mogelijk nadat het betreffende bedrijf heeft aangetoond dat het geen milieuvriendelijke effecten heeft of duidelijker minder dan produkten die die stoffen kunnen gaan vervangen.

* Bovendien worden produkten verboden die een afvalbelasting en/of gezondheidsrisico veroorzaken en die geen duidelijk maatschappelijk nut hebben of door andere produkten vervangen kunnen worden, zoals niet-natuurlijke stoffen die puur om geur, smaak of kleur aan voedingsmiddelen worden toegevoegd en wegwerpverpakkingen voor dranken, met name plastic en blik-verpakkingen. Gescheiden inzameling van afval wordt gestimuleerd. Door gebruik van retourverpakkingen en statiegeldsystemen voor flessen en duurzame goederen wordt eveneens de afvalberg bestreden.

De afvalverwerking moet in handen zijn van overheidsbedrijven.

* Invoering van een milieukeurmerk voor milieuvriendelijke produkten. Invoering van een etiketteringssysteem dat waarschuwt voor schadelijke milieu-effecten van het aan te schaffen produkt.

* Op produkten die - hetzij bij de produktie, hetzij bij of na het gebruik - het milieu belasten en waarvan verbod geen reële mogelijkheid is, worden ecologische belastingen (groentax, milieu-heffing) geheven. Met de invoering hiervan beoogt Groen Links een fundamentele verandering van produktie- en consumptiepatronen in milieuvriendelijke richting. Ook worden daarmee de maatschappelijke kosten van vervuiling in de prijs van het vervuilende produkt doorberekend. Een doelgerichte toepassing van de ecologische belastingen, die alleen werken als het om aanzienlijke percentages gaat, bevordert het uitwijken naar schonere alternatieven. De opbrengst wordt onder meer aangewend om voor sommige produkten de BTW te verlagen of zelfs af te schaffen. Door een doelgerichte verlaging van loonbelasting en sociale premies (zowel werkgevers- als werknemersdeel) kunnen milieuvriendelijke en arbeidsintensieve activiteiten goedkoper worden gemaakt.

* Aan natuurontwikkeling en het creëren van ecologische infrastructuur wordt hoge prioriteit gegeven.

De natuurgebieden in Nederland die in internationaal opzicht van belang zijn voor het behoud van planten en dieren dienen te worden veiliggesteld door de rijksoverheid door middel van aankoop en door middel van de toepassing van de Natuurbeschermingswet. Nederland zet zich in internationale kaders (bilateraal, EG, VN e.d.) maximaal in voor behoud en ontwikkeling van ecosystemen die internationaal van belang zijn. Alle 'wetlands' in Nederland moeten in de komende regeerperiode aangewezen worden als wetland in het kader van de Europese richtlijn. De ontwerp-natuurbeschermingswet en de ontwerp-flora en faunawet die in de komende regeerperiode worden aangeboden, dienen gericht te zijn op het behoud van bovenstaande gebieden en bedreigde soorten.

De jacht, nu geregeld in de jachtwet en in de ontwerp-flora en faunawet vastgelegd, moet worden beperkt tot jacht noodzakelijk voor het beheer van het natuurlijke ecosysteem en ter voorkoming van te grote schade aan landbouwgewassen.

Van het Natuurbeleidsplan moet de invoeringsperiode worden bekort, zodat de kans op behoud van bedreigde dier- en plantensoorten wordt vergroot.

Het beleid van het Structuurschema Natuur- en Landschapsbehoud wordt versneld uitgevoerd. Daartoe worden aanzienlijk meer financiële middelen beschikbaar gesteld, waarvan een groot deel wordt overgeheveld naar lagere overheden. Het Relatienotabeleid wordt sterk gestimuleerd. Daarvoor wordt meer geld ter beschikking gesteld en de tweede fase van 100.000 ha wordt spoedig opengesteld.

* Het autoverkeer moet worden geminimaliseerd vanwege het te grote beslag op energie, grondstoffen en ruimte en de daarmee gepaard gaande verontreiniging van lucht, bodem en water. Om dit te bereiken moeten vooral de variabele autokosten (brandstof!) worden verhoogd. Gelijktijdig moet het openbaar vervoer sterk worden verbeterd en verfijnd. Daarnaast dient het autobezit te worden teruggedrongen. Vooruitlopend op een algeheel verbod dient reclame voor auto's beperkt en aan strenge regels te worden gebonden.

* Bestaande treinverbindingen worden verbeterd door hogere frequenties, meer materieel, comfort en personeel. Er worden geen lijnen opgeheven. De spoorlijn Amsterdam - Lelystad wordt via Drachten doorgetrokken naar Groningen. Als aanvulling op het spoorweginet komt er een goed systeem van overig openbaar vervoer (tram, metro, bussen, belbussen, buurtbussen, treintaxi): frequent en laag in prijs en daarbij goed toegankelijk voor ouderen en gehandicapten. Service en informatievoorziening worden verbeterd. Dit betekent o.a. meer vrije busbanen, gebruik van de vluchtstrook door bussen, extra spitsbussen.

De financiële drempel voor veelvuldig gebruik van het openbaar vervoer wordt geslecht door een drastische verlaging van de prijs van een OV-jaarkaart, een halvering van de prijs van andere kaartjes en uiteindelijk een gratis openbaar vervoer. Afschaffing van de zoneverdeling in de steden.

* Om het auto- en vliegverkeer drastisch in te perken zoekt Nederland aansluiting bij het Europese net van hoge snelheidsspoorlijnen, bij voorkeur langs bestaande spoorwegtracés, maar in elk geval op een landschappelijk aanvaardbare manier.

* De maximumsnelheid voor auto's wordt verlaagd naar 100 km/u, in woonwijken naar 30 km/

* Infrastrukturele maatregelen dienen het autogebruik te ontmoedigen en alternatieven te bevorderen, zoals gebruik van de fiets. Wij denken bijvoorbeeld aan woonerven, snelheidsbeperkingen, wegvernauwingen (op lokaal niveau), het niet uitbreiden van het wegennet (op nationaal/provinciaal niveau) en het opnieuw instellen van een fietspadenbudget voor lagere overheden.

* Goederenvervoer per schip en trein wordt krachtig bevorderd ten koste van vervoer over de weg en door de lucht. Dit geldt met name voor transport van massagoederen over grote afstanden. Het invoeren van een groenbelasting op dieselolie kan een overschakeling op milieuvriendelijke vormen van vrachttransport versnellen. Het luchtverkeer veroorzaakt aanzienlijke luchtverontreiniging en geluidshinder. Reclamevluchten worden verboden. Luchtmachtoefeningen worden tot een (absoluut) minimum teruggebracht.

* Energiebesparingsprogramma's worden nieuw leven ingeblazen. Onderzoek en promotie van gebruik van niet-fossiele energiebronnen worden met kracht ter hand genomen (o.a. zonne- en windenergie, warmte-krachtkoppeling). Huisverwarming met zonne-energie wordt gestimuleerd. Isolatie van woningen wordt met

hernieuwde kracht ter hand genomen. Het vastrecht van huishoudens op energieverbruik wordt afgeschaft.

* Kernenergie wordt mede op grond van milieubehoud afgewezen. De bestaande kernenergiecentrales worden uit bedrijf genomen, alsmede de UCN in Almelo. Export van chemisch afval en kernafval wordt verboden.

* Vrijwillige overeenkomsten tussen overheid en bedrijven mogen nooit in de plaats komen van wenselijke regelingen, verboden of normen.

* Storting van afval in en verbranding ervan op de Noordzee wordt verboden, alsmede lozing van het milieu aantastende afvalstoffen in de rivieren. Nederland zet zich in voor vergaande internationale afspraken om de rivieren zo snel mogelijk schoon te krijgen. Er komt een internationale milieu-aansprakelijkheid, zodat ook buitenlandse bedrijven die illegaal lozen voor de rechter gedaagd kunnen worden.

* Milieudelicten dienen veel strenger te worden gestraft dan nu gebeurt. De sanctie op overtreding van de milieuwetten dient veel hoger te zijn dan de kosten van een schoon productieproces. Aan handhaving van de milieuwetgeving wordt hoge prioriteit gegeven. Werknemers die milieudelicten van hun werkgever aangeven krijgen wettelijke bescherming.

* Uitvoering van het door ons voorgestane urgentieprogramma bodemsanering richt zich op definitieve schoonmaak: verwijdering van de vervuilde grond en reiniging ervan. Daartoe zal veel meer geld voor bodemsanering beschikbaar moeten komen. Bij geconstateerde vervuiling wordt de dader opgespoord en aansprakelijk gesteld. Prioriteit krijgt de aanpak van gifwijken.

* De Waddenzee wordt een beschermd natuurgebied. Alle militaire activiteiten aldaar worden onmiddellijk gestopt.

* Natuur- en milieu-educatie worden geïntegreerd in het onderwijs. In het beroepsonderwijs wordt ecologisch verantwoord werken opgenomen in de leerplannen en de examenprogramma's.

LANDBOUW

* Extensivering en verlaging van arbeidskosten (door lastenverschuiving) moeten de werkgelegenheid een positieve impuls geven.

* Structurele overschotten van landbouwprodukten moet worden tegengegaan door extensivering, waar mogelijk in combinatie met contingentering.

* Met name voor kleine boeren levert de markt onvoldoende zekerheid. In aanvulling op de contingentering komen er inkomenstoelagen, die het inkomen uit de verkoop van produkten indien nodig aanvullen.

* Op langere termijn kan een andere, rechtvaardige en verantwoorde landbouw- en voedselpolitiek worden bereikt door een geïntegreerde invoering van gedifferentieerde landbouwprijzen, gekoppeld aan productieplafonds per bedrijf en per produkt. Zo wordt overproductie tegengegaan en de boer kan rekenen op een behoorlijke arbeidsbeloning.

* Voor de zeevisserij wordt eveneens een systeem van quota ingevoerd. Hierdoor wordt overbevissing tegengegaan en wordt de positie van kleine vissers beschermd.

* Na de invoering van de vijfde (EG-)richtlijn gelijke behandeling mannen en vrouwen, waarin de positie van de meewerkende echtgenoten wordt geregeld, dienen er maatregelen genomen te worden op de naleving ervan, zodat boerinnen ook werkelijk hun rechten krijgen.

* Ecologische en geïntegreerde landbouw (minder of geen kunstmest en bestrijdingsmiddelen, een lagere opbrengst per ha, maar ook lagere kosten) moet gestimuleerd worden, in plaats van braakligging van de slechtste gronden en nog zwaardere belasting van de goede gronden. Hiertoe zal een heffing op kunstmest, bestrijdingsmiddelen en krachtvoer worden ingevoerd. Er komt een fonds voor landbouwers die willen overschakelen op milieuvriendelijke landbouw. Onderzoek, onderwijs en voorlichting besteden meer aandacht aan milieuvriendelijker teeltmaatregelen zoals preventie, biologische en geïntegreerde bestrijding. De akkerbouwpolitiek moet worden herzien. Het marktgerichte beleid van prijsverlagingen moet vervangen worden door kostendeekkende prijzen, gekoppeld aan productiebeperking.

* De intensieve veehouderij dient gebonden te worden aan drastisch verlaagde normen voor aantallen varkens, kalveren en kippen per vierkante meter.

* De toepassing van biotechnologische vindingen ten behoeve van de landbouw wordt aan een streng vergunningstelsel gebonden. Er komen scherpe richtlijnen tegen het door middel van genetische manipulatie degenereren en degraderen van dieren. De eerste vijf jaar mogen er geen open veld-proeven worden gedaan met planten die met genen zijn gemanipuleerd. Patentering op genen-gemanipuleerd leven is onaanvaardbaar. Het oude kwekersrecht moet gehandhaafd blijven.

* Dierproeven worden beperkt tot die proeven die noodzakelijk zijn voor de volksgezondheid. Zij vinden alleen onder strenge voorwaarden plaats. Voor ieder onderzoek moet een vergunning worden aangevraagd. Proefdiergebruik wordt door internationale afspraken over erkenning van onderzoeksgegevens teruggedrongen. Het fokken van proefdieren dient uitsluitend door de overheid te gebeuren; ze mogen niet geëxporteerd worden.

Er komt een betere wet voor het welzijn van dieren. Er komt een toelatingsbeleid voor nieuwe produktiesystemen. Legbatterijen, het houden van kistkalveren, het fokken van pelsdieren, zeugen aan ketenen binden, plezierjagen en andere vormen van dierenmishandeling worden verboden. Het (inter)nationale transport van (slacht)dieren wordt zo veel mogelijk beperkt en aan strenge regels onderworpen. Invoer van veevoer met name uit Derde Wereldlanden wordt teruggedrongen. Daarvoor worden boeren en boerinnen in Derde Wereldlanden gecompenseerd om zo de mogelijkheid te bieden voor voedselproductie ten behoeve van de eigen bevolking. Voor veevoer worden eigen graan- en grasgewassen benut.

* Nederland moet de produktie van hout- en vezelsoorten in de EG bevorderen. De invoer in Nederland van tropisch hardhout wordt verboden, tenzij het absoluut onvervangbaar is.

Basisvoorzieningen

Sociale mensenrechten

Onverlet de verantwoordelijkheid die mensen zelf dragen om hun leven richting en vorm te geven, draagt de samenleving als geheel de verantwoordelijkheid om daarvoor een aantal noodzakelijke basisvoorzieningen te creëren en in stand te houden. Tot die basisvoorzieningen rekt Groen Links voorzieningen op het gebied van onderwijs, gezondheidszorg, welzijn, kinderopvang en huisvesting. Deze voorzieningen moeten voor iedereen toegankelijk zijn - zonder financiële, sociale, culturele of gewone, letterlijke drempels.

Op een groot aantal van de hierboven genoemde beleidsonderdelen is het CDA/VVD-beleid van de laatste jaren gericht geweest op het 'terugtrekken' van de overheid. Onder het mom van het teruggeven van de verantwoordelijkheid aan het 'maatschappelijk middenveld' en, vaker nog, de 'vrije markt', zijn grove bezuinigingen doorgevoerd, die zich het best laten omschrijven als afbraakpolitiek. Voor de samenleving essentiële voorzieningen zijn tot een onaanvaardbaar minimum teruggebracht en voor velen vaak onbereikbaar geworden.

ONDERWIJS

Door tal van maatregelen van het CDA/VVD-kabinet is de toegankelijkheid van het onderwijs sterk afgenomen. Met name de huidige studiefinancierings- en harmonisatiemaatregelen werpen drempels op voor studerenden uit minder draagkrachtige milieus. De schaalvergroting in het onderwijs brengt de kwaliteit, diversiteit en bereikbaarheid ernstig in gevaar.

Daarom wil Groen Links het volgende:

Bij het voortgezet onderwijs worden verschillende typen scholen vervangen door een basisvorming van vier jaar, waar gewerkt kan worden in heterogene groepen, aangepast aan de capaciteiten van leerlingen. Voor 12-16 jarigen wordt basisvorming de enige onderwijsvorm.

Ook in instellingen voor voortgezet onderwijs dient naast beroepsvorming veel aandacht aan algemene vorming (waaronder begrepen kunstzinnige vorming) gegeven te worden. Studieduur en -inhoud moeten ruimte geven voor het ontwikkelen van kritisch denken en zelfstandig handelen.

Het onderwijs moet beter aansluiten bij de belevingswereld van jongeren. Meiden en buitenlandse jongeren die achterstand hebben in de techniek, moeten d.m.v. een voor-traject kunnen instromen in een technische opleiding.

In kleine woonkernen of geïsoleerde wijken moet de basisschool behouden blijven. De grondwettelijk vastgelegde toegankelijkheid van het openbaar onderwijs dient gewaarborgd te zijn.

* Verkleining van de klasgrootte.

* Het particuliere onderwijs moet ontmoedigd worden door een actief aanbod van verschillende onderwijstypen door de bestaande niet-commerciële onderwijsvoorzieningen.

* De door de automatische gelijkstelling bestaande financiële benadeling van het openbaar onderwijs moet beëindigd worden.

* In het basisonderwijs en op de basisvorming moet projectmatig en themagericht aandacht worden gegeven aan vredesopvoeding, racisme, het doorbreken van de traditionele rolverdeling tussen de seksen en seksuele oriëntatie. Het vak 'verzorging' moet ingevoerd worden. De basisvorming moet een algemene vorming geven op intellectueel, cultureel en sociaal gebied, die als grondslag dient voor een verdere ontwikkeling van de persoonlijkheid, voor het zinvol functioneren als lid van de samenleving en voor een verantwoorde keuze van een verdere scholing en van een beroep.

* In de basisvorming moeten - betaalde - praktijk- en maatschappijgerichte stages worden ingebouwd.

* Meer geld voor samenhangende investeringen in technische apparatuur en leer- en hulpmiddelen.

* Aan leerlingen die een achterstandsituatie in het onderwijs hebben, zoals migranten, moet in het beleid prioriteit worden gegeven. Onderwijs in eigen taal en cultuur moet worden gehandhaafd. Er moeten meer middelen beschikbaar worden gesteld voor begeleiding van migrantenkinderen.

School- en collegegelden worden afgeschaft; vanaf 18 jaar geldt het recht op een zelfstandige studiekostenvergoeding op uitkeringsniveau.

Studenten die jonger dan 18 zijn en uitwonend, krijgen een volledige beurs.

* Leerlingen met een handicap worden zo veel mogelijk binnen het gewone onderwijs opgenomen. Tegelijk dient het speciaal onderwijs op peil te worden gehouden.

* Voor volwassenen die zich willen (om)scholen en/of vroeger onderwijskansen hebben gemist, worden - zonder financiële drempels - op alle niveau's scholingsmogelijkheden gecreëerd.

* Bestrijding van (semi-) analfabetisme wordt krachtig ter hand genomen.

* Opheffing van de tweefasenstructuur in het hoger onderwijs. Scherpe aandacht voor de kwaliteit van kennisoverdracht in het onderwijs en toetsing van docenten daarop.

* Een voorkeursbehandeling voor vrouwen bij benoeming, met name in leidinggevende functies.

* Autonomie en budgetfinanciering mogen geen dekmantel zijn voor bezuinigingen in het onderwijs. De financiële en wetenschappelijke onafhankelijkheid van het hoger onderwijs t.o.v. het bedrijfsleven dient wettelijk geregeld te worden.

* De vierjarigenmaatregel in het basisonderwijs wordt teruggedraaid. Iedereen mag vanaf het vierde levensjaar naar school.

* Hogescholen dienen verder te worden gedemocratiseerd. Medezeggenschapsraden dienen dezelfde bevoegdheden en functies te krijgen als Universiteitsraden.

* Bevordering van het democratiseringsproces in het voortgezet onderwijs door middel van het wettelijk verplicht stellen van het leerlingenstatuut, waarin de rechten en plichten van scholieren zijn opgenomen.

GEZONDHEIDSZORG

De toegankelijkheid van de gezondheidszorg voor iedereen vraagt om een systeem van volksverzekering met als basis een premie naar rato van inkomen. Vormen van eigen bijdragen of eigen risico passen daar niet in. Het beschikbare zorgpakket dient zo breed te zijn dat aanvullende verzekeringen onnodig zijn. In het pakket worden ook alternatieve geneeswijzen opgenomen; verzekerden hebben optimale keuzevrijheid en na medisch onderzoek recht op een tweede onderzoek.

Het beleid moet gericht zijn op grotere mondigheid en onafhankelijkheid van gebruikers van gezondheidszorgvoorzieningen

Kostenbeheersing (geen bezuiniging) dient primair te worden gerealiseerd in structurele hervormingen in de organisatie van de zorg.

Daarom wil Groen Links:

* Nadruk op preventie: voorkomen is beter dan genezen. In dat kader is onder meer meer onderzoek naar en een betere aanpak van gezondheidsbedreigende omstandigheden in werk- en leefomgeving nodig.

* Versterking van de thuiszorg (o.a. door gezinszorg en wijkverpleging) en van de basisgezondheidszorg.

* Dat alle werk(st)ers in de gezondheidszorg (inclusief specialisten) in loondienst komen van democratisch gecontroleerde instellingen; huisartsenpraktijken worden verkleind. De arbeidsvoorwaarden van het verplegend personeel moeten worden verbeterd en hun zeggenschap moet worden vergroot.

* Gezondheidszorg geen winstobject laten zijn. De controle op de farmaceutische industrie wordt verscherpt waar het gaat om kwaliteit en prijsopdrijving. Er moet een verbod komen op de uitvoer van geneesmiddelen die verouderd, niet deugdelijk dan wel gevaarlijk of hier verboden zijn.

* Uitbreiding van het Aidsbeleid - gericht op onderzoek, voorlichting, preventie en hulpverlening. Er zullen geen verplichte AIDS-tests worden uitgevoerd.

* Dat elke vorm van discriminatie van seropositieven en aidspatienten wettelijk wordt verboden. Discriminatie van de partners van patiënten wordt tegengegaan.

* Mondigheid van patiënten. Een patiënt kiest zelf wie voor haar/hem als contactpersoon optreedt en wie wel of niet bij ingrijpende beslissingen betrokken zal worden. Groen Links kiest voor een vrije artsenkeuze.

* Uitbreiding van de thuiszorg voor mensen met een lichamelijke of geestelijke handicap. Waar thuiszorg niet in voldoende mate kan worden gerealiseerd, is het beleid gericht op kleine, intramurale voorzieningen.

* Versterking van de invloed van patiënten en hun organisaties door richtlijnen m.b.t. rechtspositie en subsidiëring.

* Verruiming van de mogelijkheden tot (alternatieve vormen van) ambulante, geestelijke hulpverlening zoals dagbehandeling, crisisinterventie en thuislozenzorg. Initiatieven van en voor vrouwen (vrouwenhulpverlening) moeten gesubsidieerd blijven.

* Uitbreiding van het verzekeringspakket. Ten onrechte zitten enige voorzieningen niet in het verzekeringspakket of dreigen daaruit gehaald te worden. De kosten van pil, andere anticonceptionele middelen, abortus, kunstmatige inseminatie en kleuterconsultatie horen in het verzekeringspakket. Dat geldt vanzelfsprekend ook voor tandartshulp. Bij de toepassing van kunstmatige inseminatie mag geen onderscheid gemaakt worden naar seksuele voorkeur of leefvorm.

* Gewetensbezwaren van artsen en verpleegkundigen met betrekking tot het meewerken aan abortus provocatus en/of euthanasie moeten worden geëerbiedigd en mogen geen rol spelen bij aanstelling of ontslag.

KINDEROPVANG

Een van de belangrijkste voorwaarden voor de herverdeling van betaald en onbetaald werk voor vrouwen en mannen is het realiseren van voldoende en betaalbare kinderopvang.

Daarom wil Groen Links het volgende:

* Kinderopvang moet een basisvoorziening worden.

* De mogelijkheden voor kinderopvang worden zodanig uitgebreid, tot aan de gebleken behoefte is voldaan; naast volledige dagopvang voor 0-4-jarigen geldt deze eis eveneens m.b.t. de buitenschoolse opvang van kinderen boven de 4 jaar.

* Werkgevers worden verplicht een bijdrage te leveren aan het creëren van voorzieningen t.b.v. kinderopvang.

* Het betaald ouderschapsverlof van zes maanden wordt wettelijk geregeld. Naast betaald ouderschapsverlof, kan een ouder/verzorger 1 jaar onbetaald verlof opnemen.

* Projecten die de toegankelijkheid van kinderopvang vergroten, m.n. voor kinderen uit etnische groepen, worden gestimuleerd.

WELZIJN

Groen Links is van mening dat welzijn in belangrijke mate bepaald wordt door de maatschappelijke omstandigheden waarin mensen leven. Welzijnswerk dient dan ook gericht te zijn op verbetering van die omstandigheden, emancipatie en zelforganisatie. De noodzaak van een actief en samenhangend welzijnsbeleid op rijksniveau is eerder groter dan kleiner geworden. Vrije tijd als gevolg van werkloosheid en vervroegde pensionering, emancipatie van groepen als bejaarden, vrouwen en culturele minderheden, de slechte maatschappelijke positie van jongeren en hun grote behoefte om in arbeid, wonen en cultuur een eigen weg te

kiezen, het bestaan van racisme en vooroordelen, dwingen de overheid tot een beleid dat daarop inspeelt, mensen kansen biedt en hen verder brengt.

Het streven naar meer kwaliteit en efficiency in het welzijnswerk - d.m.v. een systematische toetsing van de gestelde doelen aan de resultaten - is zeker acceptabel. Maar de verlaging van de rijksbijdragen in het kader van de Welzijnswet zoals door het CDA/VVD-kabinet in de laatste jaren is gerealiseerd - staat haaks op de door ons bepleite versterking van het welzijnswerk en moet dus worden teruggedraaid.

Zorg voor mensen die dat nodig hebben, is een vorm van arbeid. Misschien wel de meest fatsoenlijke vorm van arbeid die er is; dus moet die ook goed betaald worden. Niet alle, maar wel veel werk dat nu door vrijwilligers wordt gedaan, moet gewoon (weer) betaald worden.

Daarom wil Groen Links:

- * Realisatie van een geïntegreerd aanbod van welzijnsvoorzieningen op gemeentelijk of buurt-niveau. Daarnaast dient waar nodig ruimte gemaakt te worden voor categoriaal welzijnswerk voor specifieke groepen zoals migranten en jongeren.

- * Vaststelling in wettelijke eisen van de (fysieke) toegankelijkheid van algemene instellingen en voorzieningen.

- * Voorrang voor activiteiten gericht op educatie, vorming en scholing bestemd voor vrouwen en migranten.

- * Speciale aandacht voor verzetsgepensioneerden en vervolgingsslachtoffers; aan hun rechten en inkomen mag niet worden getornd.

- * Uitbreiding en verbetering van de voorzieningen voor ouderen, met name van verzorgingstehuizen. Het is onaanvaardbaar dat ouderen steeds ouder en gebrekkiger moeten zijn om voor een plaats in een verzorgingstehuis in aanmerking te komen. Daarnaast dienen de mogelijkheden om langer zelfstandig te blijven wonen, vergroot te worden. Aangepaste vormen van ouderenhuisvesting, wijk- en dienstencentra, maaltijdvoorziening en alarmsystemen en een voldoende capaciteit van gezinszorg en wijkverpleging, zijn daarvoor onontbeerlijk.

HUISVESTING

Door bezuinigingen en het terugdringen van overheidsbemoediging heeft de CDA/VVD-regering het streven naar betaalbare en kwalitatief verantwoorde huisvesting voor iedereen overboord gezet. In de visie van Groen Links dient dat beleid omgebogen te worden: de overheid moet zorgen voor voldoende aanbod en eerlijke verdeling van woonruimte, en een eind maken aan de schrikbarende stijging van woonlasten in de huursector. Vooral bij de stadsvernieuwing moet ervoor gewaakt worden, dat deze geen exclusieve zaak voor hogere inkomens wordt.

Daarom wil Groen Links:

- * Een forse verhoging van het bouwprogramma en renovatieprogramma's en renovatieprogramma's voor betaalbare sociale huurwoningen.

* Extra aandacht voor jongerenhuisvesting in het huisvestingsbeleid. Er wordt meer gebouwd voor één en tweepersoonshuishoudens, er worden meer mogelijkheden gecreëerd voor het bouwen van diverse vormen van groepshuisvesting, een sociale kamermarkt wordt tot stand gebracht, o.a. door woningcorporaties. Ook het bouwen van gemakkelijk aanpasbare woonruimte wordt gestimuleerd.

* Verlaging van de aanvangshuren door te stoppen met de jaarlijkse vermindering van subsidie in de nieuwbouw en door de bouwkosten te drukken:

- alle woningbouw komt onder het lage BTW-tarief, een sociale huurwoning wordt vrijgesteld van BTW.

- het rentepercentage wordt lager dan de marktrente en bij voorkeur gekoppeld aan rijksleningen en anders in de vorm van een verplichte belegging van banken en verzekeringsmaatschappijen.

- de grondkosten worden lager door de grond in stedelijke gebieden in gemeenschapshanden te brengen en tegen lage erfpacht beschikbaar te stellen.

* Een actief beleid om de stijgende woonlasten terug te dringen. Dat betekent afschaffing van de huurharmonisatie, geen reële jaarlijkse huurverhoging.

* Om een einde te maken aan de onaanvaardbare situatie dat de laagste inkomens relatief de hoogste woonlasten betalen en mede daardoor in een uitzichtloze positie komen, moet de huursubsidie drastisch verbeterd worden:

- herstel van de normhuurquota's

- afschaffing van kwaliteitskortingen

- tabellen doortrekken tot de allerlaagste inkomens, het afschaffen van de jongerentabel

- het invoeren van de huursubsidieregeling voor kamerbewoning

- aan de ongelijke behandeling van huur- en koopsector dient een eind te komen, daarom een progressieve beperking van de belastingvoordelen voor eigen huisbezitters.

* Naast het realiseren van voldoende en betaalbare woningen de rechten van bewoners veilig stellen.

- volledige handhaving van huurbescherming, dus ook voor hogere huren, geen gedoogplicht bij woningverbetering, geen huurverhoging bij groot onderhoud

- sterkere positie van huurders

- de anti-kraakmaatregelen in de huidige leegstandswet worden ingetrokken; gemeenten houden een leegstandsregister bij en gaan in principe na 6 maanden leegstand tot vordering over. Verruiming van de financiële en juridische mogelijkheden voor legalisatie van kraakpanden.

* Opdrachtgevers en gemeenten moeten de ruimte krijgen om de kwaliteit van het wonen te bevorderen. Aantrekkelijke en veilige woningen en een goede woonomgeving, woonvormen die bij verschillende leefstijlen passen en speciale aandacht voor het wonen van ouderen zijn enkele belangrijke zaken die Groen Links wil stimuleren.

RUIMTELIJKE ORDENING

Bij de uiteindelijke bestemming van de schaarse ruimte geven economische belangen vaak de doorslag. De vierde Nota Ruimtelijke Ordening is er vooral op

gericht voorwaarden te scheppen om de concurrentiepositie van het bedrijfsleven te versterken.

De inrichting van de ruimte, zoals Groen Links die voorstaat, is erop gericht een zodanige integratie van wonen, werken en recreëren te bereiken dat er een minimum aan verkeersruimte en –bewegingen nodig is. Milieu-, sociale en veiligheidsoverwegingen pleiten daarvoor.

Daarom wil Groen Links het volgende:

- * Inspraakprocedures moeten al onmiddellijk starten bij de planvorming en moeten ruimte geven voor ideeën en alternatieven voor alle betrokkenen.
- * Woongebieden en nieuwe recreatievoorzieningen komen binnen of aan de rand van steden tot stand en moeten goed met het openbaar vervoer bereikbaar zijn.
- * Het groene hart van de Randstad Holland blijft open.
- * Het Markermeer wordt niet ingepolderd.
- * Het budget voor stads- en dorpsvernieuwing moet worden verruimd.
- * Er komt een stringent vergunningstelsel om de spreiding van bedrijfsvestingen te realiseren.
- * De zeggenschap over gebruik en beheer van grond komt in handen van rijk, provincie en gemeenten. Middels vereenvoudigd onteigeningsprocedures wordt gestreefd naar gemeenschapsbezit van grond, welke in erfpacht wordt uitgegeven.

Overheid, democratie en gelijke rechten

Democratische mensenrechten

Wanneer Groen Links gelijke rechten en gelijke behandeling voor iedereen, een milieuvriendelijke produktie en consumptie, een menswaardig inkomen voor iedereen en een actieve vredespolitiek als uitgangspunt voor haar optreden beschouwt, dan is zij niet zo naïef om te denken dat als je nou maar een overheid hebt die veel, zo niet alle bevoegdheden heeft, het allemaal wel in orde komt.

Het is onze stellige overtuiging dat de overheid wel de voorwaarden voor een dergelijke politiek moet scheppen, maar dat de invulling, het waarmaken ervan, slechts tot stand komt door de actieve bemoeienis en invloed van de mensen zelf. Daarvoor is nodig dat de terreinen waarop mensen zeggenschap kunnen uitoefenen, worden uitgebreid. Allereerst gaat het om het terrein van de economie: niet alleen het bestaan van de mensen, maar ook de mogelijkheden van de overheid om richting te geven aan de maatschappelijke ontwikkeling worden sterk bepaald door beslissingen die over de produktie van goederen en diensten worden genomen: investeringen, werkgelegenheid, arbeidsomstandigheden, inkomensverdeling en de bestemming van de opbrengsten van de produktie liggen nu nog veelal in de handen van enkelen, die daarover aan niemand verantwoording schuldig zijn. Daaruit blijkt dat de werking van onze democratie tekort schiet. Dat is niet alleen met of door de overheid op te lossen. Dat zou immers tot regelzucht leiden die alleen effectief is als de overheid op alle hoeken van de straat toeziet op de naleving. Het is ook een valse probleemstelling: als je niet alles wilt overlaten aan, of afhankelijk maken van het marktmechanisme, betekent dat niet automatisch dat je voor de overheid als regelaar van het maatschappelijk verkeer kiest. Er is meer

op aarde dan markt of overheid: de mensen zelf beschikken over tal van organisaties die heel wel een belangrijke rol kunnen spelen in het proces van menings- en besluitvorming over tal van zaken: vakbonden, woningcorporaties, huurdersverenigingen, bewonersorganisaties, medezeggenschapsorganen, ondernemingsraden, levensbeschouwelijke organisaties, etc. Oftewel: democratie is veel meer dan een formele overheid!

Daarom wil Groen Links het volgende:

* Niet-Nederlanders die langer dan 2 jaar duurzaam in Nederland verblijven, krijgen actief en passief kiesrecht op alle niveaus. Een uitzondering geldt voor buitenlands diplomatiek en militair personeel.

* Discriminatie op grond van ras, huidskleur, levensbeschouwelijke overtuiging, sekse, seksuele voorkeur, leeftijd of op welke grond dan ook, wordt actief bestreden. Groen Links zal het initiatief nemen tot een algemene Wet op gelijke behandeling, zonder uitzonderingsbepaling.

* Uitbreiding van democratie naar terreinen en ook naar vormen. Volledige openbaarheid en decentralisatie van bestuur. Dat betekent meer financiële armslag voor lagere overheden (o.a. 100% vergoeding bijstandskosten; geen uitbreiding eigen belastinggebied) , overdracht van bevoegdheden naar zelforganisaties van direkt betrokkenen, meer zeggenschap voor ondernemingsraden, versterking van de positie van consumenten- en patiëntenorganisaties, invoering van een vorm van referendum.

* Het vreemdelingenbeleid moet humaner worden. Groen Links vindt de huidige vreemdelingenwet te stringent en zal optreden tegen de verslechtingen in de nieuwe wet, die bij de Tweede Kamer is ingediend. Groen Links komt op voor verbetering van de positie van gemengde relaties en gezinsherenigden, voor een zelfstandige verblijfstitel voor hen die vanwege een relatie (huwelijk of anderszins) een verblijfstitel aanvragen, en is solidair met illegalen. Bij afwijzing van een verzoek om een verblijfstitel dient een beroepsmogelijkheid open te blijven. Het verblijf in Nederland dient niet afhankelijk te worden gemaakt van werk, inkomen of een ver dienende partner of ouder; jongeren vanaf 16 jaar en gehuwde vrouwen hebben recht op een zelfstandige verblijfsvergunning.

* De in Europa wonende migranten dienen bij het wegvallen der binnengrenzen niet met allerlei visbepalingen geconfronteerd te worden. Wie eenmaal een verblijfstitel voor Nederland of een ander EG-land heeft, moet vrij kunnen reizen binnen het nieuwe Europa.

* Groen Links zal alles in het werk stellen om een identificatie- en legitimatieplicht tegen te houden.

* Een humaan en ruimhartig toelatings- en opvangbeleid voor vluchtelingen die, als persoon of als lid van een groep, bloot staan aan vervolging, onderdrukking of oorlogsgeweld. Asielrecht voor vluchtelingen die vervolgd worden op grond van ras, huidskleur, levensbeschouwelijke overtuiging, sekse, seksuele voorkeur en dergelijke.

* Groen Links streeft naar een drastische verhoging van het percentage vrouwen en migranten in vertegenwoordigende lichamen en in het openbaar bestuur.

* Versterking van de positie van gemeenteraden en Provinciale Staten: uitbreiding van bevoegdheden; verkiezing van burgemeesters en commissarissen der koningin door gemeenteraden resp. provinciale staten; positieverbetering voor raads- en statenleden; invoering van het duo-wethouderschap; meer ondersteunings- en onderzoeksmogelijkheden voor gekozenen. De functie van de Eerste Kamer dient heroverwogen te worden. Een orgaan voor toetsing van wetgeving is nuttig en nodig, maar de vorm en samenstelling daarvan staat ter discussie. Overigens is de PSP van mening dat erfelijke staatsfuncties in strijd zijn met democratische principes en dat de monarchie derhalve afgeschaft dient te worden.

* Bij voorkomen en bestrijden van criminaliteit dienen de grenzen van zorgvuldigheid scherp in acht te worden genomen: infiltratie, telefoontaps, anoniem dagvaarden, anoniem getuigen, legitimatieplicht, onbeperkt fouilleren en omkering van bewijslast zijn zaken die die grenzen overschrijden en daarom dienen te worden afgewezen.

* Een actieve bestrijding van seksueel geweld, daaronder mede begrepen anti-homoseksueel geweld en anti-lesbisch geweld, is noodzakelijk.

* Bescherming tegen inbreuken op democratische rechten en vrijheden: effectieve democratische controle van inlichtingen- en veiligheidsdiensten; een onafhankelijke klachtenprocedure voor politie-optreden. De taken van de politie moeten in eerste instantie gericht zijn op dienstverlening en preventie. Groen Links is tegen aparte gespecialiseerde of gemilitariseerde politie-eenheden met vergaande bevoegdheden, zoals arrestatieteams en anti-terreur-brigades en bepleit een verbod op het gebruik en bezit van C.S.- en CN-gas en andere traangassoorten door de politie.

De democratische controle op het politie-optreden moet worden vergroot. Ten aanzien van het beleid op het gebied van openbare orde is de gemeenteraad het hoogste orgaan. De burgemeester behoort verantwoording af te leggen over het gehele politiebeleid en -beheer aan de gemeenteraad.

* Een verbod op particuliere bewakings- en veiligheidsdiensten.

* Voor iedereen toegankelijke en betaalbare rechtshulp; volledige handhaving van bezwaar-en beroepsmogelijkheden tegen overheidsbeslissingen. Jongeren tussen de twaalf en achttien jaar hebben recht op eigen rechtshulp.

* Legalisering van het gebruik van drugs. Het verhandelen en verstrekken van drugs moet door de overheid strak georganiseerd en gecontroleerd worden. Groen Links is voor een harde bestrijding van de illegale handel in hard drugs. Groen Links wil een gedifferentieerd drugsbeleid dat onderscheid maakt tussen hard en soft drugs voor wat betreft preventie, voorlichting en hulpverlening. Dit beleid moet gericht zijn op vermindering van het druggebruik door onderstreping van de risico's, tegengaan van criminalisering van gebruikers en het opzetten van goede opvang- en afkickmogelijkheden. Op internationaal nivo streeft Nederland naar decriminalisering van druggebruikers, het hard bestrijden van de illegale handel, legalisering en internationale controle van de distributie.

* Er moet een wettelijke regeling voor euthanasie komen, waarin de persoonlijke keuzevrijheid bepalend is en gegarandeerd wordt en het levensbeëindigend handelen, onder nadere bepalingen van zorgvuldig medisch handelen, niet strafbaar wordt gesteld.

Een verscherpte wetgeving en een actiever vervolgingsbeleid op basis waarvan de rechter racistische organisaties kan verbieden en ontbinden.

* De vijfde mei moet als nationale feestdag een vrije dag worden voor iedereen. Naast koninginnedag en als bijdrage aan de Europese integratie wordt 1 mei een vrije dag.

* Het recht op staking moet in de grondwet worden vastgelegd.

* Gewetensbezwaren in werksituaties worden gerespecteerd.

* Die vormen van buitenparlementair verzet die geweldloos zijn en als doel hebben wezenlijke belangen of principiële zaken aan de orde te stellen, zijn geoorloofd en mogen niet gecriminaliseerd worden. Bovendien ondersteunt Groen Links die vormen van buitenparlementair verzet die in de lijn van dit programma liggen.

* Adoptie wordt ook mogelijk voor andere relatievormen dan het traditionele gezin, zoals homo- en lesbische paren. Dit moet ook gelden voor alleenstaanden.

* Ook ouderschap van alleenstaande(n), lesbische vrouwen en homoseksuele mannen wordt wettelijk mogelijk gemaakt. De sperma-donor mag geen rechten ontleend krijgen aan de hand van het huidige gezins- en familierecht.

* Meer openheid en betere controle op het gebied van nieuwe technologie. De ontwikkeling op het terrein van technologie roept principiële vragen op. De toegankelijkheid van die ontwikkelingen, de bescherming van de privacy en de democratische controle erop komen in het gedrang. Maximale openheid en controle, zowel door democratische organen als door direct betrokkenen, is vereist. Toetsing van ontwikkelingen dient plaats te vinden met als criterium de bescherming van mens en milieu.

* Genetische manipulatie met generatie-overstijgend effect moet niet worden toegestaan. Alleen wanneer deze een medisch-therapeutisch effect beoogt, zou genetische manipulatie kunnen worden toegelaten. Daar dit onderscheid nog nauwelijks te maken is, bepleit Groen Links een moratorium van vijf jaar.

Om de kwaliteit van het bestaan

Sociaal-culturele mensenrechten

Persoonlijke zelfstandigheid, democratisering, geweldloosheid, creativiteit, verdraagzaamheid en emancipatie zijn trefwoorden voor de kwaliteit van de samenleving die Groen Links voor ogen heeft. Het zelfstandig tot ontplooiing komen middels een gelijkwaardige bereikbaarheid voor iedereen van werk, opleiding en voorzieningen, is een omschrijving van die kwaliteit. Belangrijke voorwaarden hiervoor zijn een woon- en werkomgeving waarin de macht tot het nemen van beslissingen een door alle betrokkenen gedeelde macht is. De emancipatie van vele groepen in onze samenleving moet niet alleen door noodzakelijke regelgeving, maar ook door strijd en solidariteit afgedwongen worden. Groen Links gelooft niet in de nieuwe mens maar wel in de golfslag van een maatschappelijke ontwikkeling die kan leiden tot een aanmerkelijke verbetering van onderlinge menselijke verhoudingen.

Maar dan moet het CDA/VVD beleid van eenzijdige bezuinigingen, vergroten van sociale tegenstellingen en verloedering van immateriële zaken fundamenteel worden omgebogen.

Elders in dit programma worden al de belangrijke economische voorwaarden voor zo'n ander beleid geschetst: arbeidstijdverkorting, inkomensnivellering, herverdeling van betaald en onbetaald werk en een geïndividualiseerd stelsel van sociale zekerheid en belastingen. Maar dat is niet voldoende. Er is meer nodig opdat mensen zelfvertrouwen opbouwen, weerbaar worden en hun verbeelding de vrije loop laten.

FEMINISERING/EMANCIPATIE

* Hoewel de tweede feministische golf een groot aantal veranderingen ten goede teweeg heeft gebracht, zijn we nog ver af van een gefeminiseerde samenleving. Er bestaan nog vele vormen van directe en indirecte discriminatie: kostwinnersbevoordeling, lage status deeltijdwerk, familierecht, arbeidsrecht, onderwijs, gezondheidszorg en ongewenste intimiteiten op de werkplek. De directe discriminatie moet bestreden worden door een zorgvuldige individualisering van alle wetgeving, die elk wettelijke achterstelling van vrouwen en ongehuwden teniet doet. De indirecte discriminatie, die veroorzaakt wordt door machocultuur en heteronormen, moet, naast de hiervoor genoemde veranderingen in wetgeving, vooral bestreden worden via emancipatoir onderwijs, zelforganisatie en een feminisering van alle maatschappelijke terreinen, van politie tot sport en van wijkraad tot Tweede Kamer.

* De vele groeperingen die opkomen voor hun eigen emancipatie moeten volwaardig aan alle aspecten van het maatschappelijk leven deel kunnen nemen. Dit houdt in dat zelforganisaties van ouderen, gehandicapten, lesbische vrouwen, homoseksuele mannen, jongeren, vrouwen en migranten recht hebben op faciliteiten, structurele beleidsbeïnvloeding en zonodig aangepaste culturele, vervoers-, gezondheids- en woonvoorzieningen.

* De bewindspersoon voor emancipatie moet een vrouw zijn.

MEDIA

* Pluriformiteit is een belangrijke pijler voor de vrijheid van meningsuiting. Omdat monopolieposities hiermee op gespannen voet staan, moeten mediaconcentraties wettelijk verboden worden.

* Er moet een doeltreffende regeling voor steunverlening aan zelfstandige dagbladen komen, zodat een pluriforme pers zonder afhankelijkheid van adverteerders mogelijk is.

* De vaste boekenprijs blijft gehandhaafd met toepassing van het 0% BTW-tarief.

* Groen Links is voorstander van een publiek omroepbestel.

* De komst van commerciële televisie mag er niet toe leiden dat het uitgangspunt van pluriformiteit in het geding komt. Verdere uitbreiding van reclame wordt afgewezen. Reclame-opbrengsten worden gespreid over nationale, regionale en lokale omroepen. Lokale en regionale omroepen moeten meer mogelijkheden krijgen.

SPORT & RECREATIE

* De actieve en passieve sportbeoefening vervult een belangrijke rol in de ontspanning van veel mensen. De overheid heeft de taak om sportvoorzieningen beschikbaar te stellen, met name ook voor de recreatieve sportbeoefening.

* Sterk milieuvervuilende en dieronvriendelijke sporten dienen verboden te worden.

* Gehandicapten worden door financiële en facilitaire maatregelen in staat gesteld te sporten.

* Om excessen bij voetbalwedstrijden te voorkomen, wordt de verkoop van alcohol op en rond de velden verboden en een wettelijke verplichting tot het hebben van alleen zitplaatsen voor het betaald voetbal ingevoerd.

KUNST

De kwaliteit van de samenleving wordt in belangrijke mate bepaald door de ruimte die ze biedt aan kunst en cultuur. De inspirerende en verrijkende invloed hiervan is van onschatbare betekenis voor mens en maatschappij. Ze verruimt de blik, inspireert de hersenen en prikkelt de verbeelding. Die invloed wordt versterkt als aan een aantal basisvoorwaarden wordt voldaan, die een veelzijdiger aanbod mogelijk maken.

* Groen Links pleit voor een forse verruiming van het kunstbudget op de rijksbegroting. Dit mede ten dienste van uitbreiding van werkfaciliteiten en bestaanszekerheid voor kunstenaars; voldoende, regionale gespreide, podia; oefenruimtes en kunstopleidingen. In dat kader past:

- een goede beroepskostenregeling voor kunstenaars, uitgevoerd via één loket van het Voorzieningsfonds voor kunstenaars en toegesneden op de totale beroepsgroep.
- een erkenning van het beroep van kunstenaar door toelating tot de regeling (kleine) zelfstandige ondernemers.

* Door het kabinet Lubbers zijn prioriteiten verlegd van traditionele kunstuitingen naar vernieuwende en controversiële uitingen. Maar omdat dit binnen een gelijkblijvend budget is gebeurd, is er nog steeds sprake van een schrale situatie. Stimulering van experimenten is derhalve een eerste vereiste. Dit geldt ook voor culturele initiatieven van migranten.

* Een brede kunstzinnige vorming moet gevoed worden door bereikbare basisvoorzieningen. Derhalve pleit Groen Links voor gratis lidmaatschap van bibliotheken en een gratis museumjaarkaart. Daarnaast dient kunstzinnige vorming grotere aandacht te krijgen binnen het basisonderwijs.

* Amateurkunst-beoefening en jongerencultuur zijn een belangrijke voedingsbodem voor een culturele traditie. Van volkstoneel tot muurschildering. Het is de taak van de overheid om die faciliteiten te bieden, waardoor deze kunstbeoefening tot in alle uithoeken van zijn bestaan kan bloeien.

* Staatsprijzen voor kunst worden uitgereikt op aanbeveling van onafhankelijke jury's. Hun voordracht is bindend.

* Er moet een Ministerie van Cultuur komen, waar kunsten, wetenschappen en media onder vallen.

Financiële paragraaf

Na de vaststelling van 'Verder Kijken' heeft een werkgroep van economen uit de achterban van Groen Links dit programma doorgerekend en een 18 pagina's tellende financiële toelichting geschreven. Deze toelichting is op aanvraag verkrijgbaar bij het campagnebureau Groen Links.

In deze paragraaf vindt u de conclusies.

In dit verkiezingsprogramma is aangetoond dat – ondanks de opbloei van de internationale en dus ook Nederlandse economie – de erfenis van de regering Lubbers in onze ogen zorgwekkend is. Er is sprake van nieuwe armoede, de milieuproblemen worden onvoldoende aangepakt en de werkloosheid is nog steeds onaanvaardbaar hoog.

Een ander beleid is dringend noodzakelijk. Er moet veel worden hersteld.

Dat andere – door Groen Links noodzakelijk geachte – beleid kost veel geld. De financiële toelichting bij het programma 'Verder Kijken' laat zien hoe dat kan worden gefinancierd. De financiering gebeurt voornamelijk door een andere verdeling van de lasten en niet door de overheid meer te laten lenen.

Ook Groen Links vindt het nodig dat het financieringstekort binnen de perken blijft. Evenmin als wij de komende generaties willen confronteren met onze milieuvernietiging, willen wij ze opzadelen met nauwelijks te dragen rentelasten.

De economische groei van de laatste jaren is door CDA en VVD bijna volledig toebedeeld aan de winsten en de hogere inkomens. Het gaat de aandelenbezitters en veelverdieners dan ook voor de wind. Ondanks die eenzijdige bevoordeling heeft men het voortdurend over de 'smalle marges' waarbinnen de politiek kan opereren. De andere partijen houden vast aan de stelregel, dat de collectieve sector, afgezien van inflatie, niet mag groeien.

Groen Links is op dit punt realistischer. Een verantwoord beleid gericht op selectieve economische groei, milieubehoud, en een substantiële verbetering van de koopkracht van de sociale uitkeringen kan binnen die stelregel niet worden gerealiseerd. Een zekere uitbreiding van de collectieve sector is met zoveel noodzakelijke taken onvermijdelijk. Overigens komen de collectieve lasten van het Groen Links programma dichterbij in de buurt van de indertijd door het CDA geïntroduceerde 'Bert-norm'(60%) dan het CDA zelf.

Naast het door het CPB veronderstelde 2,5% groei-scenario geeft Groen Links – als enige – ook een financieel beeld voor een situatie met lagere selectieve economische groei. Het CPB merkt in haar werkdocument 27 terecht op dat de (boekhoudkundige) exercitie geen terugkoppeling kent naar het economisch systeem. De andere partijen gaan ten onrechte zonder enige discussie uit van de door het CPB veronderstelde continuering van de bestaande trend. Het is moeilijk te bepalen welke invloed een beleid gericht op een duurzame economische ontwikkeling in kwantitatief opzicht zal uitoefenen op de groei. Groen Links acht het niet verantwoord om een lagere groei buiten beschouwing te laten. Daarom is in de financiële toelichting ook een scenario met de lage groei van 1% opgenomen. Groen Links presenteert dus twee varianten. In de eerste variant wordt uitgegaan van de door het CPB veronderstelde 2,5% economische groei. In de tweede variant wordt rekening gehouden met de mogelijke gevolgen van een duurzame economische ontwikkeling. De door ons bepleite selectieve economische groei kan

lager worden dan 2,5%. Om een indicatie te geven rekenen wij in de tweede variant met een groei van 1%.

In onderstaande varianten zijn de belangrijke punten van het Groen Links programma opgenomen. Budgettaire neutrale zaken en enkele kleinere kostenposten zijn buiten beschouwing gelaten. Daar staat tegenover dat sommige inveniëneffecten in de financiering niet zijn meegerekend. In beide varianten is de ruimte bij gelijkblijvende collectieve uitgavenquote uiteraard verschillend. Dat staat hieronder aangegeven.

Variant 1: 2,5% groei.

Het uitgangspunt van het CPB dat het financieringstekort tot 1994 met 2% van het nationaal inkomen wordt teruggebracht, legt een beslag op de beschikbare ruimte van 12,1 miljard (N.B. De cijfers van het werkdocument 27 zijn op grond van het betreffende persbericht van EZ bijgesteld).

GROEN LINKS volgt in het belang van solide overheidsfinanciën dit uitgangspunt; met name om verdere verdringing van zinvolle overheidsbestedingen door rentelasten te voorkomen. In de berekeningen zijn de overheid en de sociale verzekeringen samengenomen.

Het CPB rekent met een, in vergelijking tot 1990, constant blijvend aandeel van de collectieve sector. Op de bij deze veronderstelling beschikbare ruimte van 47,5 miljard gulden komen in mindering de reeds vastgelegde posten voor de komende jaren (toegelicht in werkdocument 27 van het CPB). Een extra ruimte van 1,6 miljard uit de sociale fondsen wordt benut.

Dit leidt tot het volgende beeld:

Ruimte bij gelijkblijvende collectieve sector	47,5 mrd
Af:	
* reductie financieringstekort	-12,1
* kosten reeds overeengekomen beleid	-16,0
* extra uitgaven (ontwikkelingssamenwerking, gemeenten/provincies verkeer/vervoer e.a.)	-2,4
Bij:	
* ruimte sociale fondsen	+ 1,6
Resterende ruimte	18,7

Dit bedrag is het uitgangspunt voor de weergave van de financiële consequenties van het nieuwe beleid en herschikkingen in variant 1. Zie tabel 1.

Variant 2: 1% groei.

In deze variant wordt uitgegaan van 1% reële economische groei; nominaal 3% i.p.v. 4,5%. Omwille van de vergelijkbaarheid gaan we uit van dezelfde inflatie als in variant 1 (2% per jaar).

Wij veronderstellen voorts dat de volumegroei verdeeld is over 0,5% werkgelegenheids groei en 0,5% productiviteitsstijging. Evenals in werkdocument 27 stellen wij de incidentele loonstijging gelijk aan de productiviteitsstijging (0,5%) en de contractloonstijging gelijk aan de inflatie (2%). In deze variant achten wij het, mede gelet op de noodzakelijke milieu-investeringen, aanvaardbaar dat het financieringstekort in een lager tempo daalt, nl. met 1% van het NNI tot en met 1994.

Omdat de werkgelegenheid autonoom minder toeneemt dan in variant 1 zijn de extra lasten opgenomen voor uitkeringen in verband met werkloosheid.

Van de beschikbare ruimte bij een gelijkblijvend aandeel van de collectieve sector (die 2/3 deel is van de ruimte in variant 1) worden derhalve de volgende posten afgetrokken (in miljarden gulden):

Ruimte bij gelijkblijvend aandeel collectieve sector	31,6
Af:	
* reductie financieringstekort (met 1% ipv 2%)	-5,2
* kosten reeds overeengekomen beleid	-16,0
* extra uitgaven (ontwikkelingssamenwerking, gemeenten/provincies verkeer/vervoer e.a.)	-2,4
* lasten door lagere groei en minder werkgelegenheid	-0,9
Resterende ruimte	7,1

In vergelijking tot variant 1 (met 2,5% groei) is de ruimte dus $18,7 - 7,1 = 11,6$ mrd kleiner. Dit bedrag is het uitgangspunt voor de weergave variant 2, eveneens in tabel 1.

Financiële vertaling van het programma van GROEN LINKS.

In tabel 1 wordt het overzicht gegeven van de gevolgen van onze voornaamste programmapunten voor de collectieve uitgaven en inkomsten. Daarbij zijn de varianten 1 en 2 (met 2,5 resp 1% volumegroei) naast elkaar weergegeven. Terwille van de overzichtelijkheid zijn voor variant 2 alleen de bedragen vermeld die afwijken van die in variant 1. Toelichting per onderdeel wordt gegeven in hoofdstuk 4. Posten die een lastenverzwaring inhouden zijn met een * aangeduid.

Tabel 1: Ontwikkeling uitgaven en inkomsten in 1994 in miljarden gulden in twee varianten (variant 1 met 2,5% groei; variant 2 met 1 % groei)

	Variant 1		Variant 2	
	Kosten	baten	kosten	baten
0. Beschikbare ruimte conform CPB		18,7		7,1
Extra bezuiniging in 1% variant				1,9
1. Herstel van de koppeling				
- ambtenaren en trendvolgers	7,0			
- uitkeringsgerechtigden	5,1			
- kinderbijslag	0,5			
2. Sociale zekerheid				
- 15% extra voor de minima	7,7			
- optrekken WAO en WW naar 80%	2,0			
- optrekken uitkeringen 21/22 jarigen	0,2			
- extra belasting en premie- inkomsten		2,4		
3. Arbeidsvoorwaarden ambtenaren en trendvolgers				
- specifieke verbetering				

Welzijn en Cultuur				
- kinderopvang/ouderschapsverlof	0,5			
- cultuur	0,2			
13. Diversen				
- ruimtevaart		0,3		
- landinrichting		0,3		
14. Fiscale maatregelen				
- verhoging vennootschapsbelasting		6,0*		5,0*
- verhoging huurwaardeforfait		1,8*		
- verhoging tarieven				
- inkomstenbelasting		2,7*		
- aanpassing herenakkoord		1,1*		
- verhoging vermogensbelasting		1,5*		
- belastingfraude/reparatiewetgeving		1,0*		
- additionele stijging werkgeverspremies				4,2*
15. Ruimte lastenverlichting/sluitpost	4,2**		0**	
TOTAAL KOSTEN/BATEN	58,7	58,7	54,5	54,5

De uitgaven voor sociale zekerheid omvatten herstel koppeling, verhoging van de minima met 15%, optrekken van de WW en WAO van 70 naar 80% en verhogen van de uitkering van jongeren; samen per saldo 13,1 mrd gulden.

De uitgaven voor arbeidsvoorwaarden van ambtenaren en trendvolgers gaan uit van herstel van de koppeling, financiële ruimte voor 15% atv, en verbetering van arbeidsvoorwaarden in de zorgsector; samen 15,0 mrd gulden.

Investerings in milieubeschermdende voorzieningen bedragen direct ten laste van de overheid 4 mrd, terwijl de heffingen in het kader van het milieubeleid (groentax) netto 5 mrd opbrengen.

Daarnaast wordt op diverse terreinen nieuw beleid uitgezet (12,1 mrd) tegenover bezuinigingen op andere gebieden (9,1 mrd, waaronder defensie 3 mrd).

Behalve uit de beschikbare ruimte wordt dit programma gefinancierd uit lastenverzwaringen die vooral hogere inkomens, winst en vermogens treffen. De voorgenomen tariefsverlaging voor de hoogste schijven in het kader van Oort wordt ongedaan gemaakt, terwijl de vennootschapsbelasting wordt verhoogd. Dit is verantwoord met het oog op de sterke stijging van de winsten.